

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

Štev. 4.

V Ljubljani, dne 1. aprila 1910.

Leto XXX.

Vladimir Levstik:

Pesmi.

Triera.

Strmenje morja pod oboki dima
in žar na dnu valov, da jih proseva
kot zmisel vroč besedo suhoparno . . .
Veter je gluhi, kriči v molčanju; zeva
obzorje prazno in slovesno kima
v ohlapnih gubah nad triero varno
vijoličasto jadro. Dalje, dalje!
Vesla bijó v upornem, trdem taktu
in sužnji se pené, kri muk na dlani,
že tisoč let: ponižni in oholi,
vsi vzleti duše tu so prikovani,
da njemu služijo laketi ob laktu:
kralj Satan, z medlim bleskom zlate halje
krmari brod, v krvavi avreoli.

Morje sanj.

Tako svetla, visoka in brezdanja
kot val noči, ki plove nad teboj,
ljubezen moja se mi zdi nocoj,
vsa polna zvezd in cest in lesketanja.

V naročju brezdná spi nemir vprašanja,
barka drhti in svilnati pokoj
gladin deli se trudno za meno —
in pesem pesmi moja duša sanja!

Tu poje molk; beseda je zaspala . . .
 Ne gledam te: na tvojo mlado roko
 blagoslavljuje sklanjam svoj obraz.

In dobro vem: zdaj si se nasmehljala,
 v dno tihih misli gledaš mi globoko,
 in še ta hip odgovoriš naglas.

Samogovor.

Kje tvoja laž, kje tvoja je resnica?
 Kaj krinka je, kaj pravi tvoj obraz?
 Bil igra v igri hipov si, al jaz?
 Govori, duh, odgrni bajko lica!

Zdaj led miru si, zdaj si plamenica,
 ljubezen vroča zdaj, zdaj dvom in mraz,
 Zdaj bron zvonov, in zdaj le daljni glas,
 in vendar iste tajne govoriga:

da zrno v srcu tvojem, trd kristal,
 lesket bežečih slik za svoj odseva,
 ko mu na svetlih ploskvah vre vesmir;

in da boš večno neuničen stal,
 dokler v strasteh vesoljstva vzkoprneva
 mogočna duša vseh reči: nemir.

Sonet.

Kod naj te išče duša, zvezda sanj?
 ti sladki, vroči amen hrepenenja,
 ti lek gorja in skrita strast življenja,
 nikdar rojena druga toskovanj!

Tebi — vso žejo mlačnih ur bedenja,
 tebi — žar kupljenih poljubovanj
 in čiste zmote mladih majskih tajn —
 tebi — vso luč na gluhem dnu trpljenja.

Od kraja dni se ljubiva kot morje
 in modri zvon neba; najvišji val
 te ne objame, le bridkost stoji

kot venčan pesnik in strmi v obzorje:
z bregov neskončnosti sva rima dalj,
sva v solnčni zarji eno, jaz in ti . . .

Pesem.

Tebi je dobro,
voda polnočna!
Ko bi goreče
se zaljubila,
tekla bi, tekla,
kroginkrog zemlje,
da ji poljubiš,
da ji pozdraviš
bele nožice.

Meni pa zlo je,
voda polnočna:
dalje v objemu
srcu do srca
kakor na svodu
zvezdi do zvezde,
kakor na morju
zemlji do zemlje,
kakor na kopnem
kroginkrog zemlje
vodi polnočni . . .

Bajka življenja.

Brez dna je noč šumeča; v nje globinah
molči nevidni mučenik, pribit,
priklenjen v mrzli, žalostni zenit,
trpeč in sam v pravečnih bolečinah.

O hrepenenje sfer, da bi v dolinah
ležal le ene harmonije svit,
nikdar skaljen, vsem blodnim borbam skrit,
in bi utešil žejo na višinah!

V ljubezni neodrešni plaka Bog
in kot iz snežnih prsi pelikana
mu pada rdeča struna od srca.

Njen glas smo vsi; v ur škripajoči stok
izginjamo kot prošnja neprestana,
brez milosti požira nas temá.

Ksaver Meško:

Sonet.

(Poslanica pesniku O. Zupančiču.)

Zapel si pesem nam o rodni grudi,
o Oton, in si v tuji svet odšel,
ker dom za Tebe kruha ni imel,
ki tujcem rad ga in smehljaje nudi.

A kličem Te: Predolgo se ne mudi
in spet povzdigni glas krepak in smel,
da čez gore in dole bo zvenel,
zapoj in k delu rod zaspani budi!

Glej, čaka njiva, solnce ji žari,
a ko delavcev in sejalcev ni
in ko prodajajo nam rodni dom!

Kaj duh se v malih pšicah Ti srdi?
Zapoj nam spev, ki bo kot božji grom
zbudil vse dobre, podle treščil k tlom . . .

Norec.

Spisal Milan Pugelj.

5.

daj je res pomlad. Holm, ki gleda preko zidu, je rahlo in mehko zelen, ves svež in nanovo pregrnjen, nebo je svetlosinje, solnce sredi njega je videti, kakor bi raztezavalo usta od ušesa do ušesa in se smejal. Tudi zid, ki meji vrt od prostosti, tisti sivi in dolgočasni zimski zid, se je pomladil. Svetlika se, glejte, majhni, drobni kamenčki blesketajo iz njega, kakor bi pomežikovale svetle in majhne oči.

Bolniki hodijo po vrtu in mnogi izmed njih so se razvedrili in odobrovoljili. Blizu hiše jih stoji tropa, eden izteza vrat preko drugih, maha z obema rokama okoli sebe, kakor da bi bil kapelnik, pa bi hotel uloviti izgubljeni takt. Usta se odpirajo vsekrižem, glas se zadira v glas, tukaj, tamkaj se hoče povzpeti pod nebo pesem, ali nesložni zvoki jo zmotijo, obesijo se nanjo kakor svinec, potlačijo jo k tlom in zadušijo. Stari Peter stoji sredi vrta, dolg in suh in podoben šegavemu spomeniku. Joka se, ali večkrat preneha, umolkne, zagleda se v nebo in solnce in miruje toliko časa, da se mu posušijo solze. Suhi Gregor hiti semintja po ozki peščeni stezici, ki je jasna kakor obeljeno platno. Naglo hodi, pogleda kvišku in kihne. In se na ves glas zasmije: „Ho-ho-ho-ho —“

Rude sedi na samotni klopi za oglom, izteza roke od sebe po lesenem naslonjalu, poveša trepalnice, kakor bi dremal, ali v resnici ves drhti in trepeče. Nalahko razprte ustne se mu tresejo, konci prostih in na pete oprtih stopal nihajo silno naglo in nepretrgoma nad belim peskom, suha kolena se sunkoma dvigujejo, kakor bi odskakovala, prsti na rokah se prožijo in krčijo trenutoma kakor noge obstreljene in poginjajoče živali. Sem od zida proti njemu oplakujejo žareči valovi svetlobe, zaganjajo se pod njegovo klopi in ga ž njo vred dvigajo kvišku med veje in v vrhove vrtnega drevja. Vse je goreče in plamteče okoli njega, vse žari in se peni v iskrecih in ognjenih penah, vse šumi in buči, raste in pada, zaganja se in odbija.

On plava s klopjo pod sabo zdaj više, zdaj niže, med vejami, ki se umikajo, na levo in na desno, preko njih se zažene visoko na zlatih valovih nad drevesne vrhove, zavije nazaj v žarečo dolino in pod vejevje, nalahko se ziblje na plamtečem hrbtu zlatopenega morja.

Ko se približa mladi Andrejček, vse izgine kakor sence ali sanje. Bela solnčna svetloba se razliva naokoli, izza vogla prihajajo znani glasovi, Andrejčkovo čelo se motno svetlika v solncu kakor alabaster.

„Moj čas je prišel!“ —

Rude še vedno trepeče, sliši besede in premišla njih zmisel.

„Tvoj čas!“ — ponovi za Andrejčkom, ne da bi ga razumel, gleda s trudnimi in rdečebrobrenimi očmi v njegov obraz in ga posluša dalje.

„Ponoči“ — pripoveduje Andrejček s prijetnim in važnim deškim glasom — „ali nisi slišal, kako je zahreščalo? Strop nad nami je zinil, vse poslopje se je razpolovilo in se nagnilo z eno polovico na levo in z drugo na desno. In pred to zevajočo odprtino so se umaknile zvezde, nebo se je odklenilo in božji glas je priletel name v podobi zlate ptice. Ure so se iztekle!“ —

Ob teh besedah povesi Andrejček svoj blede in gladki obraz, nagne glavo na levo, sklene roke kakor k molitvi in nadaljuje z mečjim in vdanejšim glasom: „Na goriški strani stoji gora, kjer se gode božja čuda. Pride tja hromec z nazaj obrnjenimi stopali, pade na kolena pred oltarjem Marije, kraljice nebeške, in ko moli in prosi za svoje zdravje, že poka v kosteh, členki se uravnavajo, stopala se sučejo, hromost izginja. Prijoka tja mati z mrtvim otrokom, položi ga na oltar, sama toži in išče usmiljenja, in glej! njene prošnje se uslišijo. Po voščenenem telesu malega mrlička se plazi rožnata barva, mrzle trepalnice se dvignejo, ledene ročice se vzigraya po zraku, ustne zarde, nasmehnejo se, mimo njih kriknejo po cerkvi veseli glasovi.“ —

Navdušenje je prihajalo vanj, glas se mu je tresel, razprostrl je sklenjene roke in pokazal proti goram, ki so se videle onkraj zidu in daljine: „Tja moram!“

Tudi Rude se je razvnel. Kri mu tišči v glavo, žari iz lic in čela, ustne mu vztrepetavajo, kakor bi hotel vsak hip poseči v besede, priznati, da ga razume, in povedati sam nekaj enakega, velikega in čudnega. In po premisleku pravi: „Človek se izpreminja v življenje kakor rastlina na polju. Iz nezatne zelene trave doraste do jeseni zlata in visoka bilka, ki klasi in rodi žito. V naših glavah

se rode spoznanja, ki so se nam zdela pred časi nemogoča in nemumna. Pride enkrat sredi življenja dan in tiste oči, ki jih nimamo na sebi, ampak jih čutimo v svoji notranjosti, se odpro in izpregledajo. Takrat vidimo in razumemo skrivnosti in čudeže!“

Andrejček kima in govori pobožno dalje: „Sveta gora je ime hribu, kamor me je poklicala nebeška ptica. Tja moram pred jutranjo zoro in čakati na njej polnočnega vzhoda. Ko se zasvetijo vzhodni gorski vrhovi, tedaj se odpre nad mano nebo, zvezde zlete na kup, spletejo se v zlato lestvo, ki zaiskri v solncu, steber rdeče zarje se spusti od neba do mene in jaz stopam in se vzpenjam sredi njega po zvezdnati lestvi kvišku proti nebeškemu kraljestvu. Kori angelov pojo, nebeške trobente mole izza belih oblakov in trobijo po zemlji mojo slavo, vse nebo je sama pesem in godba, jaz sem ves srebrn in zlat in iz mojega obraza hiti in žari na vse strani svetloba kakor iz solnca.“

Rude vse razume in pritrjuje. „Tudi jaz“ — poseza v besede — „tudi jaz imam doma solnčni žarek: v podstrešju v miznici imam zaprtega in nihče ne ve zanj. Ali odkar si ga lastim, so dela mojih rok čudotvorna. Tukaj zamahnem in udarim, in kogar si mislim v daljavi in onkraj gor, tisti čuti posledice mojega udarca.“ —

In Rude vstane, zavije stisnjene pesti nazaj preko temena, stisne in napne obraz, mahne na vso moč, počaka in izpregovori: „Svojega očeta sem treščil zdaj po obrazu. Ječi in ves je krvav!“ —

Andrejček ne posluša, premišlja samo tisto, kar leži njemu na srcu, in pričinja zopet govoriti.

„Vidiš“ — pravi — „grem k vratarju in mu povem, kakor sem tebi povedal. Ali on je nevernik, smeje se mi in ne odpre vrat. Moj čas pa se bliža.“ —

Utihne in govori o drugi svoji prošnji: „Pokličem strežaja na stran in mu tiho zaupam. Tudi on nima vere, surov je in smeje se. Moja ura pa prihaja!“ —

„Tudi jaz bi šel!“ — se oglasi Rude. „Veliko in važno delo me čaka doma, ki ga moram dopolniti pred svojim koncem. Črni nočni vrani so prišli in letajo okoli moje domačije: tiste moram pobiti. Rdeč volk se je pritepel in sedi vse noči na domačem pragu tik zaprtih duri: ubiti ga je treba. In iz očetove glave je planila krivica, ki se širi pod stropom kakor ogromen netopir: prepoditi jo želim.“ —

Andrejček ne posluša in govori svoje: „Tam je lestva!“ — kaže z roko. „Na dveh klinih visi na steni, a jaz sem majhen in

šibek in je ne dosežem. Kratka je in majhna, a ti si jak in visok, dosegel bi jo, dvignil, prislonil k zidu kakor igračo. Stori tako!“ —

Andrejček se zasmije, Rude pogleda plašno okoli sebe. In čez hip se tudi sam zasmije. Naglo se zravna, stopi po prstih do stene, iztegne se, prime lestvo, sname jo, nese za drugi vogal, prisloni k zidu, pohiti po njej kvišku, zajaha zid in izgine za njim. In enako Andrejček.

6.

Ko se je prebudil Rude prvo jutro pod šumečim smrečjem, ga je obdajalo čuvstvo, kakor bi bilo v njegovi notranjosti vse svetlo in jasno, enako tistemu brezkrajnemu pomladanskemu dnevu, ki sije zgoraj nad smrečjimi vrhovi in se širi od nedogleda do nedogleda. Veliko veselje ga je napolnjevalo, in ko je stopal enakomerno dalje preko gozdnih grud in črnih korenin, mu je silil na obraz smeh in na jezik grohotanje. Tam med debli naravnost pred njim se je zasvetil žametnozelen holm z belimi in tenkimi brezami, kosmat medved se je primajal od desne, sedel sredi njih, gledal in pomežikoval v solnce, zadovoljno kihalo in otresal nos, kakor bi se smejal, privzdignil prednjo nogo in se praskal po kožuhastem trebuhu, zagledal prihajajočega neznanca in se odskošatil med debli v dolino doli za holmom in odšumel v grmovju in gošči.

„Ho!“ — se je pošalil Rude. „Počakaj, gospod! Jutro je lepo, pa bi šla malo skupaj!“ — In sam sebi se je smejal in še enkrat zaklical. „Hoj, gospod! Kako ste prespali zimo?“ —

„Vse bi bilo dobro, vse prav in v redu, da bi ne bilo gladu.“ Oglasil se je nenadoma kakor siten birič sredi fare. Kliče, kriči, tolče po bobnu, nič mu ni mar, ali ga kdo posluša, ali ne posluša. In ne preneha, dokler ne doseže, kar je hotel. Kdor hoče misliti kaj drugega, se mu ne posreči. Sredi vsega zveni vedno isti glas, isti krik in ista zahteva.

To je bilo tretjega dne proti mraku, ko se je pričela pred Rudetovimi očmi mešati tema s svetlobo. Črne pege so priplavale od kdovekod in se začele sukati in vrteti okolo glave v divjem in pošastnem plesu. Telo je omagovalo, postajalo negotovo v koraku in kretnji, roke so visele ob njem, kakor bi se bile odpovedale nadaljnji pokorščini, pogledi so se trgali, kakor bi zadevali ob trde stene, se lomili ali odskakovali. Tam spodaj v dolini se je svetlikalo v rdečkasti luči večerne zarje belo nizko poslopje, kakor bi pogledovale zaspane, a žareče oči tiste dobrave same, dvigale od časa

do časa zelene veke in pomežikovale. Dalje naprej je sledila cela vrsta belih sten, ki so vse vztrepetavale, izginjale in se prikazovale.

V take poglede poglobljen je omahoval Rude dalje, pritaval do prve hiše in omahnil na vežni prag. In kmalu se je oglasil nekje sredi dima v veži star moški glas. „Kaj pa je?“ — je vprašal.

„Lačen sem!“ je odgovoril Rude. „Pot dolga, neznana, pozabljena —“ je hotel povedati, pa so besede izzvene, kakor bi jih izpodnašal veter.

„Daj!“ — je govoril glas sredi dima. „Daj popotniku, ki je lačen, daj mu!“ — In drug, enako star ženski glas se je odzival: „Kar takole, kar s stropa bomo sneli! — Čaka—aj! Bog te dal!“ —

Rude se je najedel na pragu dositega, vstal počasi in sedel na klop in za mizo, ki je stala tik duri. Zdaj se je šele razgledal. Kmetiška veža se je širila okoli njega, na ognjišču je gorelo in tlelo in dim se je dvigal pod črni in strjeni smoli enako svetlikasti strop v majhnih in modrosivih oblačkih. Stara, suha in sloka ženska je stala onostran ognja in mešala z leseno žlico po ukajeni ponvi, njen život je bil enak moškemu, ves koščen je bil, nezaokrožen, podolgovat in brez prsi. Za nasprotni konec mize je sedel čokat in gladkoobrit kmet, držal z ukajenimi zobmi kratko pipo in sklepal okrogle in skoro ženske roke na prsih nad trebuhom.

„Jaz sem organist“ — je dejal s priljudnim glasom, dvignil roko in jo pokazal nad mizo — „po rokah se mi pozna!“ — In nasmejale se je, kakor bi se hotel sam sebi dobrikati: „Ha ha ha — Kaj ste pa vi?“ —

„Popotnik“ — je odvrnil Rude, premislil in ponovil. „Popotnik, namenjen v Dobje!“ —

„I“ — je vzkliknil kmet — „to je blizu. Štiri ure zmerne hoje naravnost po deželni cesti. Kaj je to? — Nič!“ —

„Malo!“ — prikima Rude, ki se počuti zdaj dobro in trdno.

„I“ — prične zopet kmet. „Nocoj ni, da bi hodili dalje, popotnik! Dva otepa slame prinesem v vežo, pa se počinete. Jutri pa na pot!“ —

„Dober kmet!“ — si misli Rude in ga tudi naglas pohvali. „Dober človek ste!“ —

Kmet pritrdi in takoj pove enega izmed svojih življenskih dogodkov. „Predober!“ pravi, in žena, ki se je postavila za njegov hrbet, upogiblje sivo in suho glavo in prikima vsaki besedi. „Tako je!“ — nadaljuje. „Sosedje so imeli daleč do studenca, pa sem jim rekel: preko mojih njiv vam pustim stezo, pa hodite po njej! No,

prav! Letos hodijo po stezi za enega moža, drugo leto jo razširijo za dva in tretje za tri! Jaz se jezim, postavljam plotove, oni jih podirajo. Pride spomlad, pa zapreže sosed voli in pelje po stezi. Kaj počenjaš, Martine? — kričim. Oni odgovarja: — Vozim! — Kod voziš, Martine? — Po poti! — odgovarja. Tu ga imaš! In vsa vas se ravna po njem! Grem in tožim! Pravico — pravim — pravico hočem! A oni meni: Zapadlo je! Prekasen si!“ —

Kmet preneha, ne da bi dostavil lastno misel, pobobna z roko po mizi, ozre se na kimajočo žensko in pove še nekaj.

„Vsak skrbi za stara leta!“ — pove modro. „No, tudi jaz. Sina-edinca imam, v šolo ga pošljem, pa izdajam zanj vse sproti, kar zaslužim. Mislim si tako: izuči se tam v mestu in postane duhovni gospod. Dobro je, preskrbljeni smo. A izkaže se narobe. On gre v posvetno službo in se obesi babi na vrat. Ne zame, za očeta, ne zanjo, za lastno mater, se več ne spremeni. Ženska ga je zmešala!“ —

Zdaj se oglasi Rude, kakor bi ga kdo opozoril, poklical ali mu velel. Naglo govori, besede teko druga za drugo iz njegovih ust spretno in gladko kakor studenec iz izvira.

„Ženske“ — prične in pokaže s kazalcem v kmetov obraz — „ženske, zdaj vidite, to je tisto! Zakaj niste stopili k sinu takrat, ko je bil pravi čas, in mu pokazali: Razpri dlan, posezi v prsi in izderi! Izderi, vrzi in pohodi! — Sami ste ga pogubili!“ —

In kmet se opravičuje.

„Vse sem storil! Šel sem k ženski in dejal: Ne mami ga, pusti ga! Ona joče, se onesvesti in napravlja sitnosti. Grem k njemu in ga rotim: Bog ti razsvetli pamet, ki ti jo je stemnila hudoba! — On se jezi, preklinja in me podi od sebe. Ni pomoči!“ —

Kmet zgane z rameni, kmetica vzdihne in preloži glavo z desne proti levi, Rude dvigne in zravna kazalec in vnovič pokaže v poslušalcev obraz.

„Kadar je prepozno“ — pravi — „ne more navaden človek pomagati. Poglejmo, kako je z drugimi in kako je z mano! Prej zdrav in jak in v dobrih razmerah, zdaj izgubljen popotnik sredi neznanega in pozabljenega pota! Prišla je, kdo pove, kdaj je prišla, in pobrala je vse, kar je bilo dobrega na svetu!“ —

Umolkne za hip, pogleda odkrito v moževe oči in prične praviti z globokim in toplim glasom: „Vidite“ — hiti z besedami — „jaz sem bolan. Od hudih misli mnogo trpim, od vročih nočnih sanj in to vse zavoljo spominov, ki hodijo vsakokrat in povsod z menoj

in sedijo tudi zdaj na desni in levi tik mene za to mizo. Poglejte ga, to je eden, zdaj ga vam predstavim: oči bele, široke, brez vek in trepalnic, čisto ribje, čelo dvignjeno in kakor odrto, zobje zgornje čeljusti dolgi, ploščati in zagrizeni v spodnjo ustnico, postava pretegnjena in kolasta, povsod same kosti in grčasti sklepi — njegovo ime je gospod Obup. In tukaj dalje sedi gospa Zavist! V lica suha in žolta, ustne tenke, ozke in neokusno modre, oči rumene, podolgovate in strupene — vsa prav taka kakor ljudje malajskega plemena!“ —

Organist je onemel, gledal z začudenjem v pripovedovalčeve svetle in kakor steklene oči, se ozrl po starki, ki se je pomaknila prepadla in nenadoma preplašena za njegov hrbet, poslušal dalje z nekakšnim trpko vdanim smehljajem na ustnah, kakor bi se bal, da tujca zmami ali zmoti.

„Vidite, vidite“ — se je razvnel Rude, vstal za mizo in kazal z roko v kot tik sebe — „ta otrok tukaj, ta rjavokožec in črnogledec, ta je najhujši, najstrupenejši. Prosim vas, bodite pozorni, ne zagledajte se vanj, ali še bolje: ne zamislite se vanj! Sicer prične mahoma rasti, dvigati se, širiti se, prodere strop, stene, razruši streho, iztegne se skozi njo do neba! Pazite se, obrnite se proč! Kaj me gledate tako plašno, kaj se čudite, česa ne razumete? — Neumljivo vam je, ali čakajte! Njegovo ime vam izrečem in vse vam bo jasno. Torej! Imenuje se: Maščevanje! — Tako! — Zdaj so odpadli pomisleki, vse je razvidno!“ —

Organist postaja v stari obraz voščeno bled, ženska se stiska za njegov hrbet in se trese, Rude sede nazaj, govori tiše, a vendar temperamentno:

„... Na vaše besede prideva zdaj! Vsi ti trije hodijo in se gibljejo z menoj zaradi ženske. To je tisto! Ona jih je pravzaprav poklicala v svet, takorekoč ustvarila. Da bi nje ne bilo, bil bi vaš sin dober človek in tudi jaz bi bil pošten rojak. Ne bi poznal obupa, ki ponižuje človeka v zverino, ne bi poznal zavisti, ne maščevanja. In zato velim: proč z ženskami, spravimo jih s sveta!“ —

Rude je zamahnil s kazalcem pred svojim obrazom, iztegnil glavo nad mizo proti poslušalcu in pričel praviti nalahko in zaupno: „Zberimo se, kar nas je mož, vsi se zberimo! Orožje v roke, trdosrčnost v prsi in razum v glavo! In na pot po vsem svetu! Uničimo ženske, odstranimo zlobo s sveta, pomendrajmo jo kakor zmagovita vojska sovražnika. Tudi vse ženske slike potrgajmo s sten, pomečimo jih ob tla in pohodimo! In nam vsem bo dobro na zemlji!“ —

Zmračilo se je, gospodinja hoče prižgati svečo, pa se ji roka tako tresе, da je ne more. Rude stopi izza mize, ženska zakriči in odskoči, organist se naglo približa in vsi trije se spogledajo s srepimi, skoro zdivjanimi pogledi. Prvi se iztrezni gospodar, naglo odide in se vrne z otepom slame. Razveže ga, razprostre slamo tik zakajene in črne stene in se oglasi: „Tukaj boste prenočili, potnik! Pa pazite na ogenj!“ —

Gospodinja se izmuzne skozi vrata na desno v nizko izbo in organist odide za njo. Rude sede na slamo, in ko premišlja, ga moti pogovor, ki se razvija onostran stene.

„Po ljudi, po ljudi!“ —

„Kaj hočeva?!“ —

„Županov iz Dobja je!“ —

„Mladi Brinar!“ —

„Ušel je!“ —

„Norec!“ —

„Blazen je!“ —

„Po ljudi, po ljudi!“ —

Rude skoči na noge, beži iz veže na plano, se ogne vasi v velikem ovinku preko hriba, priteče po rebri na deželno cesto in stopa po njej naglo skozi noč. In spotoma se posmehava: „Ljudje so norci!“ — se izraža. „Hočeš jim dobro, pa te ne razumejo!“ —

Pesti iztegne nad glavo in jim preti: „Tepci, o vi tepci! Po čelu bi vas, da bi se pretresli možgani in legli v pravo stran! Norci, norci! Hahaha!“ —

7.

Spodaj se topi v mesečini prostrana vas Dobje, zgoraj pošepetavajo v rahli nočni sapi temni in košati gozdni vrhovi. Vse je tiho, samo ta šepet gre skozi širjavo, kakor bi se zibala in vila po gladki nočni strugi dalje v brezbrežnost nevidna in skrivnostna reka. Nebo je svetlomodro, skoro jasnosivo in prosojno, zvezde po njem čiste in iskre kakor izprano srebro, mesec ostro upognjen in srpast in kakor z obema koncema zapičen v nebesno modrino.

Rude hodi po gozdu nad vasjo in si izbira bivališče. V grapi nekje sredi zaraščenega hriba zija svetlina s trhlím in koreninastim podmolom in s poševnim vhodom mimo črne, piramidi podobne skale nekam na desno v temen brlog, ki je vlažen in hladen. Više nad njo se dviga pravokotno nad nizkim, a košatim leščevjem skalnata stena, ki je vsa preprežena z robidovjem in gleda zdaj v

mesečini s svojo motno belino preko njega kakor ostanek starega in pozabljenega gradu. Spodaj propušča luknjo, ki je okrogla in tako velika, da bi se človek lahko preplazil skozi njo. Ali znotraj renči in reži in gode gozdna žival, piha in godrnja in preplaši vsakega, ki se bliža njenemu stanovanju.

Rude si je izbral dom visoko, skoro na vrhu hriba, kjer zija črno žrelo globokega prepada. Onostran zevajoče in z nizkim gabrovjem poraščene jame stoji v črni, peščeni zemlji odprtina kakor ozka in podolgovata vrata in vodi po peščenih tleh poševno nekam in po raznih ovinkih globoko doli v notrino gore. Po ozki, opasni stezi se pride do nje, ali komaj zaupa pogumen človek svojim nogam. Gaz je ozka, pesek svetel in spolzek, prepad črn in globok kakor morje.

Rude hiti po kolovozni poti iz gozda, in ko stopi na plano, vidi pred sabo staro, do polovice razrušeno kajžo, ki se zdi v mesečini še bolj razdejana, kakor je v resnici. Polovico strehe manjka, druga polovica je izdolbena in udrta kakor hrbet stare in obnemogle kljuse, izpod nje mole trhli in gnili podstrešni lesovi v raznih dolžinah, iztezajo se nad črnim in razdrapanim zidovjem in so slični razpadajočim in golim rebrom živali, ki je poginila nekje daleč sredi pustinje in zdaj leži tam v solncu in dežju, v vročini in mrazu, počasi prhni in razpada. Zid pod njimi je kakor stare izkopane in ogromne čeljusti. Poln je nakrušenih votlin, ves je brazgotinast, zgoraj po vrhu in robu oškrbljen, razdrapan in pomešan s črno in umazano prstjo. Oken ni več, tudi vrat ni. Stene zijajo in se nagibljejo v stran, kakor bi hotele vsak trenotek omahnuti in se zrušiti po stelji in grmičju.

Rude prestopi prag in okoli njega in pred njim vsekrižem šumi, bega, nekaj cvili, nekaj praska, diha okrog glave, kakor bi letalo in se zaganjalo ob tramove in razpadajoče stene. Više zgoraj pod streho zaplahutajo ptičje peroti, na upognjenem slemenu se zasmeejo sove: dve ali tri ali štiri obenem. Močan, plašen in oduren smeh je to, ki leti po dolini kakor nevaren spomin. Ali njega ne plaši. V veži stoji, gleda kvišku in se še sam enako zagrohoče.

„Huhuhu!“ — se javi in zamahne z obema rokama okrog sebe. „Poznam vas! Le tiho, le brez hinavstva, brez laži in hudobije! Iz pekla ste prišli, hudirji ste, ali mene ne premotite! Le skrivajte se v kožah netopirjev in miši in podgan in sov, ali mene ne ukanite!“ — In smeje se jim vnovič: „Hohoho!“ —

Nekje v bližini zalaja lisica z ostrim in tenkim glasom, pod stropom cvilijo netopirji in nad razpadajočo streho leta v širokih krogih tiho in brez šuma jata sov, kakor bi se bala in hotela braniti svoj dom.

„Kam bežite?“ — jih vprašuje Rude, stopi dalje med stene brez stropa in strehe in gleda za njimi po mesečni noči. „Kam se pomikate?“ — hoče izvedeti. — „Kaj se vam je pripetilo? — Po- stojte, hudirji, sedite po strešnih tramovih, bliže, bliže, gospoda! Porazgovorimo se! Kje si, beračica Matilda, pod katerim kožuhom se skrivaš, oglasi se! A — vidiš jo! Noče poslušati, ne mara ubogati, rajša leta okoli svoje domačije, pa hladi mehurje, ki so ji stekli nad peklenskim plamenom po stari duši. Vrag te mučil, starka, vrag ti davil dušo, da bi ječala kakor sapa, ki jo podi kovač skozi špranjo iz meha v žerjavico!“ —

Visoko v zraku se zasmejejo sove, Rude dvigne pesti, zapreti jim in govori o bodočnosti.

„Smejaj se“ — pravi — „smejaj se, starka! Ali s tvojim smehom je taka kakor s šalo človeka, ki stoji pod vislicami! Daj, daj, grohotaj se, Matilda! Ali ne pomagaš si! Danes letaš ti, jutri ali pojutrnjem bo letela tod mimo tvoja hči! Katarina sama, nekdam meso tvojega mesa, kri tvoje krvi, zdaj prokletstvo tvojega prokletstva, bo begala po tleh v koži podgane ali miši, ali letala pod stropom s krili cvilečega netopirja, ali krožila kakor ti okoli strehe s perotnicami plahutajoče sove! Smejaj se, daj, zagrohoči se, zagrohoči!“ —

Visoko nad podrtijo so se vzdignile nočne ptice, zletele na kup in odplavale daleč v stran proti gozdu kakor črna megla. Živali so se poskrile in odbežale, vse je potihnilo, samo zdajpazdaj se je odkrušil drobec strjenega peska, zdrsnil ob steni in med kamenjem rahlo zaškrtnil, zgoraj v strehi se je odtrgal kos gnijočega trama in padel na tla kakor mokra in mrtva žival. Tam od daleč izmed hiš je zazvenelo petje petelinov, veselo in živo kakor jutranji pozdravi.

Rude je zavil po poljski poti proti vasi. V dve gubé se je držal, sklanjal glavo prihuljeno k zemlji, se oziral nazaj, postajal, poslušal in zopet hitel nasproti hišam. Kadar se je zravnal, se je zasvetil njegov obraz v mesečini kakor bela kamenita plošča, oči so se za- blesketale kakor barvasto steklo.

Mir je objemal selo, redkokje je zalajal priklenjen pes, samo petje petelinov ni hotelo prenehati. Povsod so se oglašali, tu s

tenkimi, tam z močnimi glasovi, ponekod poredkoma in ponekod pogosto, kakor bi se jim kdovekam mudilo.

Rude je prihajal preko dvorišča proti domači hiši, gledal v tla, stisnil se k beli steni in se pomikal ob njej proti oknu. Tam je obstal, iztegnil roke in otipaval. Odprto je bilo in iz notranjosti se je čulo smrčanje spečega moža. Oprijel se je, skrčil roke in se vzpel na oknu. Tako je obsedel in strmел v temo, da bi se razgledal. Pravokotno k nasprotni steni stoji dvoje postelj druga tik druge in od tam prihaja enakomerno smrčanje. Nič se ne gane, ura tiktaka na steni, zdaj se sproži bitje, kladivo udari enkrat, dvakrat, trikrat in vse je tako, kakor je bilo prej. Naenkrat zavzame Rude še drugo mirno, a globoko dihanje, pazno posluša, strmi v mrak in pridržuje sapo. Varno in oprezno stopi na sobna tla, bliža se po prstih posteljama, obstoji tik bližnje, nagne malo glavo in gleda. Mlada, močna in sočna ženska leži vznak pred njim, do pasa razodeta, polne ustne so napol odprte, temni lasje leže za njeno glavo po vzglavju kakor črna preproga, okrogle, debele roke so gole do pazduh, vrat je razgaljen, srajca na prsih odprta in privihana, da je desna stran visokih grudi prosta in vidna, iz vsega telesa puhti vroč vonj, ki vabi, omamlja in zapeljuje. To je njegova mačeha in tam dalje leži oče. Do ušes je odet; sivi lasje gledajo izpod rdeče odeje, leva dlan se je oklepa in jo pritiska k životu. Smrči in se ne gane.

Rude stoji dolgo, gleda in ne trene, oprime glavo in vidno premišlja. Zdaj, ko je oprezno prestopil, je napravil v svojih mislih sklep. Gre proti durim, odrine rahlo ozek železen zapah, odpre in zapre za seboj, prestopa z iztegnjenimi rokami tiho po veži, pride do stopnic, hiti po njih v nadstropje, zopet po drugih iz nadstropja v podstrešje, hodi tam po prstih iz kota v kot, iztika med zavrženim pohištvom, obstoji pred mizo in se nasmehne — a nalahko in zvito.

„Takole torej“ — pravi — „zdaj pa se zgodi po božji volji! Tukaj je solnčni žarek, spodaj je moja mačeha, samo ta dva je treba združiti, in moje boleznj je konec: zdrav sem!“ —

Ali miznica noče iz mize in spodaj v nadstropju so se odprla vrata. Vsa moč ne pomaga, miznica se ne gane in v veži pod njim se je oglasil tuj in neznan glas. In še globoče kakor na dnu hiše nekdo kriči, kakor bi gorelo. In polagoma vse vre in mrmra, kakor bi tudi zidovi ne molčali.

Rude se stresne, ozre se naokoli, zamahne z obema rokama naenkrat, plane proti izhodu, drči po stopnicah, zavije proti veži,

ali tam — sredi veže — ga čaka cela jata neznanih in tujih obrazov, ki vpije nanj, izteza proti njemu pesti in dlani in se tlači vedno v tisto stran, kamor se hoče on zagnati in utesi. Drug proti drugemu stojijo, oni kriče in čakajo z razprostrtimi rokami, on strmi vanje brez misli, trese se, šklepeče z zobmi, nenadoma vzklikne, zažene se v gručo, grize, praska, pade na tla, suje s čevlji okoli sebe, zopet skoči ves zdivjan na noge, beži dalje, drči po stopnicah v pritličje, zopet obstoji pred tropo kmetov, ki ga čakajo pred vežnimi durmi, se zaleti nenadoma v sobna vrata, ki s treskom in pokom odletijo, nič ne vidi ženske, ki kriči in se stiska v kotu, plane v okno, izsuje ga in razbije, skoči skozi njega na prosto in leti preko njiv in polj proti gozdu. Zadaž za njim zveni množica trdo padajočih korakov, klic se meša v klic, njegovo ime odmeva mahoma okoli njega, nekdo ga kliče s hropečim glasom kakor star znanec in prijatelj.

„Hoj, Rude!“ — se čuje — „Hoj! Kdo ti kaj hoče? Poglej ga! Okreni se, da me vidiš in spoznaš! Obrni se! Ho-oj“ —

In drugi glas: „Ru-ude, Ru-ude! Jaz sem Andraž, županov hlapec, stavec zdaž, Andraž sem! Daj, obrni se, ustavi se, počakaj me! Ru-ude!“ —

In tudi psi se oglasijo zadaž, lete povprečno z raznih dvorišč preko njiv in mu skoro križajo pot. Lajajo vanj, cvilijo, hočejo ga doseči z zevajočimi gobci, hlatajo po zraku, kmetje jih kličejo po imenih, za njimi lete, mečejo vanje kamenje, pode jih nazaj, ali kakor bi bili gluhi in zbesneli.

Rude beži po gozdni rebri kvišku, sapa ga davi v vratu, hrope naglas, lovi se za veje in korenine, poganja se divje v breg, ki postaja vedno strmejši, glasovi ostanejo v trenutku daleč za njim, samo psi praskajo v bližini po koreninah in dihajo skoro tako, kakor bi sikale strupene kače.

Zdaž je dospel na vrh, po robu leti, bliža se prepadu, hoče zaviti po ozki stezi v izbrano votlino, zgrabi z roko po zraku, po trnjevi robidi, ki zašumi po skali, nagne se v stran, omahne in izgine v črnem žrelu.

Psi prilete vsi od ene strani, zijajo, mole jezike iz gobcev, tišče repe med noge, gledajo v brezdno in cvilijo.

Edmond Rostand kot dramatik.

Friderik Juvančič.

Edaleč od prijaznega Luksemburškega vrta v Parizu, tam, kjer se živahni Boulevard Saint-Michel v lahnem klancu povzpema na Grič svete Genovefe, je zbiral pred dobrimi dvajsetimi leti v svojem skromnem stanovanju stari Leconte de Lisle krog sebe odlično družbo. François Coppée, Sully-Prudhome, José-Maria de Heredia, Théodore de Banville so bili glavni stebri pesniškega kroga, ki je bil okoli srede preteklega stoletja prevzel dediščino po francoskih romantikih in ki so mu pozneje po neki lirični antologiji z naslovom „Le Parnasse contemporain“ nadeli zveneče ime „les Parnassiens“. Včasih je prihajala tudi lepa Judith Gautier, hči prerano umrlega Théophile Gautierja.

Leconte de Lisle je bil nedvomno tisti pesnik, ki je pisal najlepše francoske verzve v devetnajstem veku. Na stare dni se je rad pečal s prevajanjem grških in latinskih klasikov, največje veselje mu je pa bilo, ako je mogel imenitnemu arcopagu, ki se je shajal pri njem, od časa do časa predstaviti kako nadobudno mlado moč, ki se mu je bila zaupala. Nekega večera pozdravi prve došlece z besedami:

„Nocoj nas poseti mlada boginja. Njen glas je srebrn in njeni stihi so zlati.“

Par minut kasneje stopi v salon vitka blondinka, zelo gracijozna, toda resna in skromno opravljena. Leconte de Lisle jo predstavi: „Mademoiselle Rosemonde Gérard.“

Po kratkem pogovoru dekle vstane in prednaša na željo mojstrovo, ne da bi se dala dolgo prositi, par svojih pesnitev z globokim čuvstvovanjem in finim okusom. —

Tri mesece pozneje, po povratku z letovišča, je imel Leconte de Lisle zopet goste.

„Kaj je z lepo Rosemondo?“ — so ga vpraševali.

„Izdala je zbirko čednih verzov z naslovom „Pipeaux“ in — zaročila se je.“

„In kdo je srečni ženin?“

„Simpatičen mlad mož z imenom Edmond Rostand. Ako še niste čuli o njem, vas opozarjam na stihe, ki jih je pred kratkim

objavil pod naslovom „Musardises“ in ki se prav gladkočitajo. Njegov oče Eugène Rostand, priznan ekonomist, član Instituta, ob svojih prostih urah tudi poet, ga je kot otroka oboževal in zelo skrbno odgojil.“

In Leconte de Lisle stopi k omari, potegne iz nje drobno knjižico z napisom „Eugène Rostand: Sentiers unis“ ter čita:

Eddy.

Comme un oiseau bavard il jase:
Et ce sont des gazouillements,
D'inimitables tours de phrase,
Des pauses, des chuchotements,
Des mots qu'il façonne à sa guise,
Des diminutifs inédits,
Une petite langue exquise,
Un vrai jargon du paradis!

* * *

Mademoiselle Rosemonde Gérard je postala Madame Edmond Rostand. Bila je do ušes zaljubljena v svojega mladega soproga in ne manj v njegove verzze. Nekega jutra ji pokloni Rostand mičen dialog z naslovom „Deux Pierrots“, proseč jo, da ga poizkusi ž njim igrati. Bili so to prvi dramatski stihi pesnikove lastne inspiracije. Še isti dan jih je znala mlada umetnica na pamet.

„Théodore de Banville nima lepših verzov“ — je rekla.

Par dni potem pa pobaše skrivoma rokopis v svojo torbico in ga nese naravnost v Comédie-Française Féraudyju, svojemu bivšemu učitelju dikcije in deklamacije.

„Stvarca je res srčkana“ — pravi Féraudy. „Dovolite, Madame, da jo pokažem Claretiju.“

Šarmantni Jules Claretie je bil že takrat administrator prvega pariškega odra. Na vsem Francoskem ga ni moža, ki bi se mogel primerjati ž njim, kar se tiče okusa v dramskih stvareh. Ko je čital Rostandove stihe, se mu je zgodilo kakor pesnikovi ženi in Féraudyju: čutil je, da jih preveva dih genija. Nemudoma povabi mladega pisatelja k sebi ter mu reče:

„Vaš akt je izboren. Ako dovolite, ga predložim odboru v sprejem za naš repertoire.“

Lahko si je misliti čuvstva, ki so spremljala Rostanda, ko je hitel domov, da obvesti ženo o sreči, o kateri bi si bil dan poprej komaj sanjati upal.

„Pomisli vendar! Moji verzi v Molièrovi hiši! Kako bo to imenitno, ko bova na stare dni pripovedovala svojim otrokom, da se je igrala najina stvar v Komediji . . .“

Toda glavno besedo je imel literarni odbor. Temu že naslov ni bil nič kaj povšeči.

„Deux Pierrots! Ti večni Pierroti! Ali jih nimamo že dosti, Banvillovih in drugih?“ — je robantil Got, najstarejši med odborniki. „Hiša Molièrova se mi zdi že kakor kaka pekarija . . .“

In Rostandov prvenec je bil skoro soglasno odklonjen.

Jules Claretie se je opravičeval. Zatrjeval je, da so verzi izborni, in če bi bilo po njegovem . . .

„Prinesite kmalu kaj drugega!“ — reče Rostandu, stisnivši mu roko.

„Prinesem!“ — obljubi Edmond Rostand.

Mesec dni pozneje je imel administrator v rokah tridejanjko „Les Romanesques“. Rostand sam jo je čital pred odborom. Bila je sprejeta s pridržkom, da jo pisatelj popravi in okrajša. Sledilo je drugo in tretje čitanje v odboru. Vse izpremembe so bile odobrene.

To je bilo leta 1891. „Takrat sem začel hoditi v šolo potrpežljivosti“ — pravi Rostand sam. Tri dolga leta je bilo treba čakati, da so se razdelile vloge sprejetega igrokaza igralcem. Šele po bralni skušnji se je odločil Le Bargy prevzeti vlogo Percineta, Sylvetto pa je igrala Madame Reichenberg. Uspeh predstave je bil popoln. Listi so pisali o svežem duhu, ki preveva delo, o lepih verzih, o elegantni dikciji, o spretni invenciji, o nadobudnem mladem pisatelju.

Sujet „Romanesques“ je sledeči: Bergamin in Pasquinot želita zakonsko združitev svojih otrok, Percineta in Sylvette, ki sta zelo romantično nadahnjena. Da bi očeta svoj namen laglje izvedla, se delata, kakor da je izbruhnilo smrtno sovraštvo med njima. Domenita se, da dasta nenadoma ugrabiti lepo Sylvette, ki naj bi jo potem Percinet junaško osvobodil. Toda vsled njune lastne neprevidnosti komplot ne ostane taje. Na veliko radost vseh prizadetih pa priznata Sylvette in Percinet, da se imata že davno rada. Konec: veselo ženitovanje.

„Les Romanesques“ se še danes igrajo in publika se ob njih prav izborno zabava. Največjo literarno vrednost ima prvo dejanje, ki je v vsakem oziru zaokroženo in samo zase majhen umotvor. Émile Faguet mu pripisuje trajno vrednost in misli, da se bo vedno obdržalo na repertoarju, tudi ako bi zadnji dve dejanji kdaj odpadli.

Ko je bil leta 1891. Rostand izročil Claretiju svoje „Romanesques“, je imel komaj triindvajset let. Njegovi ideali so bili Corneille, Regnard, Banville, Musset, zadnja dva posebno, kar se verzifikacije tiče. Med tem letom in letom 1894., torej v času, ki je potekel med prvim čitanjem „Romanesques“ v Comédie-Française in med njih premijero, se je izvršil z Rostandom precejšnji preobrat. Pisatelj je gledal svoje delo na odru s čisto drugim očesom kakor pred tremi leti, ko je bil s tresočim glasom tolmačil svoje verze strogi gospodi v Molièrovi hiši.

Tisti čas je bilo v Parizu posebno na glasu gledališko podjetje, ki mu je Antoine nadel simpatično ime „Théâtre-Libre“. V njem so se seznanili Parižani z Ibsenom, Björnsonom, Hauptmannom, Sudermannom, Tolstim. Nekak nov, svež duh je zavladal na tem odru, protiven vsemu, kar je dišalo po tradiciji in po konvencionalizmu. Talenti, kakor Brioux, Lavedan, Donnay so se učili ob njem in tudi na Rostanda ni ostal brez učinka. Bajni sen o „Daljni kraljični“ je predvsem izraz tega vpliva iz tujine.

„La Princesse lointaine“ se je predstavljala prvokrat leta 1895., torej komaj eno leto po premijeri „Romanesques“. Sarah Bernhard, ki je takrat vodila gledišče „Renaissance“, je poskrbela uprizoritev in igrala glavno vlogo. Star junak, ki je bil čul o lepi princesinji v daljni deželi, se zamisli vanjo in sanja leta in leta o njeni lepoti. Ljubezni črv mu razjeda srce. Na duši in telesu potrta, se slednjič odloči opremiti ladjo ter potovati v daljne kraje, da pred smrtjo vsaj enkrat vidi svojo izvoljenko:

Vers sa chère inconnue il tenta le voyage,
Ne voulant pas ne pas avoir vu son visage.

In ogoreli pomorščaki, stari vojniki, ki ga spremljajo in čujejo govoriti o lepi ženi, se zaljubijo vsi vprek vanjo:

Tous rêvent la princesse, aspirant à la voir,
Et leurs férocités se laissent émouvoir.
La dame du poète, ils en ont fait leur dame;
On finit par aimer tout ce vers quoi l'on rame.

„La Princesse lointaine“ je jasen dokaz dejstvu, da je živel takrat Rostand, četudi le kratek čas, pod nordijskim vplivom. Parižani so z veseljem sprejeli lepo pesnitev, imenovali so jo literaren dogodek prve vrste, niso pa prikrivali, da je duh, ki veje iz nje, tuj, njim le težko umljiv. In bilo je resnih kritikov, ki so Rostandu odkrito svetovali, naj se čimpreje povrne iz težke severne megle nazaj pod

jasno francosko obnebjé. Kolike važnosti je bilo za nadaljnji razvoj Rostandov, da se takrat ni odtujil rodni zemlji, da se ni poibsenil, to se je kmalu potem pokazalo.

„La Samaritaine“, ki se je igrala kaki dve leti po „Princesse lointaine“, a jo je Rostand zasnoval skoro istočasno ž njo, je bila sicer še pod vidnim vplivom eksotizma. Čutna napaka te Rostandove drame je bila, da je v njej figuriral Krist s preneznatno vlogo. Dasi jo je kritika sprejela dosti ravnodušno, se je „Samaritanka“ vendar omilila občinstvu. Tudi zanjo si je pridobila velikih zaslug Sarah Bernhard — njeno pravo ime je Rosine Bernard —, ki igra v delih Rostandove prehodne dobe nekako isto vlogo kakor v spisih poznejših časov Coquelin. „Samaritanka“ je zadnje delo te dobe. Ž njo se pesnik poslovi od mladostnih sanj ter postane sam svoj in samonikel, Francoz po krvi in mozgu, ne šibek in malo-dušen, ampak rezek, jasen — „le poète de la Gloire, le poète du Panache“!

* * *

Le panache! — Mi Slovenci nimamo niti poštenega imena za to stvar, ker nimamo nobenega zmisla zanjo, kakor ga tudi Nemci nimajo. Seveda, na polhovki bi bila stvar čudna videti in tudi nemška zipfelmütze bi je ne prenesla. Nekaj donkišotskega, izključno romanskega leži v tem pojmu.

„Qu' est-ce que le panache?“ — pravi Edmond Rostand. — „Il ne suffit pas, pour en avoir, d'être un héros. Le panache n'est pas la grandeur, mais quelque chose qui s'ajoute à la grandeur, et qui bouge au-dessus d'elle. C' est quelque chose de voltigeant, d'excessif et d'un peu frisé . . . Le panache, c'est l'esprit de la bravoure.“

V tem znamenju so pisana vsa dela Rostandove zrele dobe. Ni jih mnogo. A eno samo med njimi zagotavlja svojemu stvaritelju častno mesto med nesmrtniki. To delo je „Cyrano de Bergerac“.

* * *

Dne 28. decembra 1897. leta je bila v pariškem „Théâtre de la Porte Saint-Martin“ premijera drame, ki je o njej zaman sanjala vsa romantična doba, kakor je bila nekdanj vsa Renaissance zaman sanjala o Corneillovem „Cidu“. Morebiti v svetovni dramski literaturi ni dela, ki bi se moglo ponašati z uspehom, kakršnega je imel Rostandov „Cyrano“. Pri prvi predstavi je občinstvo vriskalo nav-

dušenja in Émile Faguet pripoveduje, da se je mestoma ploskalo doslovno vsakemu verzu posebe. Ni ga bilo večjega gledališča, ki bi ne bilo imelo svoje „sreče“ s „Cyranom“, in ni ga bilo karakterskega igralca v Franciji, ne v tujini, ki bi se ne bil potegoval za „vlogo z velikim nosom“. V par letih se je delo v tisku razpečalo v pol milijona izvodih, kar je za dramo velikansko število. Edmond Rostand je postal naenkrat slaven mož.

„Cyrano de Bergerac“ je heroična komedija, morebiti ne toliko dramatična kot teatralna — Francozi poleg dramatike zelo goje teatraliko — vseskozi duhovita, zabavna, v snovi in izrazu idealna. Njen junak je znani Molièrov prijatelj, učenec Gassendijev in protivnik Descartov, pisatelj satirično-fantastičnih pripovedk o potovanju na solnce in na luno, katerih najzanimivejša stran je Cyrano naravskofilozofsko naziranje, ki se v njih zrcali. V teh pripovedkah treba iskati virov Voltairovemu „Micromegasu“ in znanim Swiftovim „Gullivers travels“. Rostandov Cyrano je predvsem duhovit posestnik velikanskega nosu, hud in nevaren duelant —

Fier comme un Scipion triplement Nasica.

Eno samo slabost ima: neozdravljivo je zaljubljen v lepo grofico Roxano. Zaradi svoje neprikupne vnanjosti pa se ji ne upa razodeti svojih čuvstev. Ginljive so besede, ki z njimi toži svojo bol tovarišu:

Regarde-moi, mon cher, et dis quelle espérance
Pourrait bien me laisser cette protubérance.
Oh! je ne me fais pas d'illusions! — Parbleu,
Oui, quelquefois je m'attendris dans le soir bleu:
J'entre en quelque jardin où l'heure se parfume.
Avec mon pauvre grand diable de nez, je hume
L'avril, — je suis des yeux, sous un rayon d'argent
Au bras d'un cavalier quelque femme, en songeant
Que pour marcher à petits pas, dans de la lune,
Aussi moi j'aimerais au bras en avoir une;
Je m'exalte, j'oublie et j'aperçois soudain
L'ombre de mon profil sur le mur du jardin.

Ali si je mogoče misliti kaj bolj poetičnega, pristno francoskega, kakor so ti verzi? Brez joka in stoka, na originalen in zabaven način izvemo iz ust junaka samega, kaj ga teži. In kako originalna, dramatična je rešitev ljubavnega problema:

Il te faudrait de l'éloquence! . . . Je t'en prête:
Toi, du charme physique et vainqueur, prête m'en
Et faisons, à nous deux, un héros de roman . . .

Roxane n'aura pas de désillusions.
 Dis, veux-tu qu'à nous deux, nous la séduisions?
 Veux-tu sentir passer de mon pourpoint de buffle
 Dans ton pourpoint brodé l'âme que je t'insuffle? . . .
 C'est une expérience à tenter un poète:
 Veux-tu me compléter et que je te complète?
 Tu marcheras, j'irai dans l'ombre à ton côté;
 Je serai ton esprit, tu seras ma beauté.

Edmond Rostand je kakor njegov oče francoski odgojen Provençalec. Marseille je njegovo rodno mesto in tam je preživel svojo prvo mladost. Šele s petnajstim letom ga je oče poslal v Pariz, kjer je dovršil svoje študije v „Collège Stanislas“. Francoski heroizem Rostandov je vseskozi prepojen z mehkim provençalskim lirizmom. Ti dve komponenti opažamo v vseh Rostandovih dramskih delih. Vendar vobče prevladuje lirizem, morebiti le v „Cyrano“ ne, ki je med vsemi pesnikovimi značaji najbolj corneillski. Zanimivo je, da si je Rostand za svoje junake vedno izbiral žive modele. Sylvette v „Romanesques“ je njegova lastna žena, za „Daljno kraljično“ in za „Samaritanko“ mu je stala kot model Sarah Bernhard —

Reine de l'Attitude et Princesse des Gestes!

„Cyrano“ je pisal za slavnega Coquelina starejšega:

C'est à l'âme de Cyrano que je voulais dédier ce poème.
 Mais puisqu'elle a passé en vous, Coquelin, c'est à vous que je le dédie.

Kdor je videl Coquelina v tej vlogi, si Cyrano pač nikoli ne bo mogel drugačnega misliti.

* * *

Cyrano je bil vsekakor višek Rostandov. L'Aiglon, šest-dejanjska drama v verzih, ki se je predstavljala tri leta po „Cyrano“, tega ne doseže, dasi jo odlikujejo vse vrline Rostandovega genija. Napoleonov sin, vojvoda Reichstadtski — L'Aiglon — je v Avstriji odgojen in mu je zgodovina njegovega očeta neznana. Izve jo po neki plesalki, ki jo ljubi, in sklene bežati, v nadi, da mu bo mogoče očetov prestol zopet pridobiti. Na Wagramskem polju ga dohite in par mesecev pozneje umrje. Najlepši je četrti akt, nekako epično zasnovan, poln svete resnobe in mogočnih učinkov. Šteti ga je treba med prve dramske stvaritve vseh časov in narodov.

(Konec prihodnjič.)

* * *

Tovariš Severin.

Spisal Ivan Cankar.

I.

Severin je bil mlad človek, ki je gledal v svojo prihodnost z jasnim očesom in mirnim srcem. Drugi se napotijo v življenje vriskaje in prepevaje; njih cilji se blešče izza najvišjih gorá, njih upi švigajo do zvezd. Severin je nastopil svojo pot kakor kmet, ki pelje prideleke v mesto: počasi in trezno računi, koliko bo izkupil in kdaj se povrne; sanj ne pozna in v čudeže ne veruje.

Dovršil je filozofske nauke ter se napravljaj v domovino. Poznal je natanko cesto svojega življenja; tisoči so jo že preromali, zato je bila dobro izhojena. Nekaj let suplent v Kranju ali v Novem mestu, nato učitelj v Ljubljani ali v Gorici, kasneje profesor in nazadnje — konec. Življenje brez viharjev, brez efektov, skoraj brez vsebine; življenje knjige, ki stoji med drugimi v knjižnici in ki je nihče ne bere — dasi je morda v nji beseda, premišljevanja vredna.

Zunanost sama je razdevala mir njegove duše. Mnogo je ljudi na svetu, ki jih od rojstva do smrti nihče ne opazi; kamor pridejo, niso v nadlego nikomur; kadar odidejo, jih nihče ne pogreša. Znanec pozdravi znanca: „Profesor Ničila je umrl!“ — „Res?“ — in nato govorita o vremenu.

Severin se je zavedal svoje „povprečnosti“ in ni bil zaradi nje prav nič žalosten. Kajti vedel je, da so prav tisti „povprečni“ ljudje edini srečni ljudje na svetu. Kadar gredo po brvi, ne gledajo v zvezde, temveč merijo korak za korakom, pa se ne spotaknejo nikoli. Idealov imajo le toliko, kolikor jih je treba za domačo rabo in za mirno življenje. Severin si ni domišljaj, da bi kdaj narod vodil in domovino reševal; zakaj bil je takih misli, da največ koristi človek, ki vrši brez poze in trušča svojo vsakdanjo krušno dolžnost.

To in tak je bil Severin, ko se je zaljubil.

II.

Pred dunajskim rotovžem je lep in razsežen park, ki je od poldne do ene obednica za kontoristke. Na tej klopi, na oni klopi,

pod to lipo, pod onim kostanjem — bledikasto dekle, ki skriva v naročju skrbno zvit papir. Severin se je včasih ozrl nanje, kadar se je vračal iz knjižnice, ali nikoli se mu ni posrečilo, da bi videl, kaj je v tistem papirju. Če se je oziral prenatanko, ga je odslovil zlovoljen pogled: „Kaj te briga moje ubožstvo? Na svoje glej!“

Ob lepih solnčnih dnevih je tisti park v samo pojočo, zvonečo luč utopljen. Še sence same so kakor z žarki prepletene. Luč na belih bluzah, na pisanih klobukih, na obrazih, v veselih očeh, v veselem srcu. In ob takem lepem solnčnem dnevu je šel Severin po beli peščeni stezi ter je ugledal dekleta pod kostanjem. Ozrl se je nanjo z dolgim pogledom, ona pa se je zasmejela naglas:

„Gospod, ali bi kosili z menoj?“

Junaki življenja se ne menijo za pomlad in za solnce, uživajo še večje sladkosti v dežju in viharju. Pomlad in solnce lijeta svoj blagoslov na povprečne ljudi. Podobni so starcem, ki po zimi za pečjo sede in dremljejo, pa se predramijo ob prvem pomladanskem žarku ter spoznajo radostni, da je smrt še za gorami.

Severinu se je smejala v srcu.

„Pa kosiva! Že zdavnaj me je skrbelo, kaj je v takih papirjih?“

Prisedel je k dekletu. Smejala se je zmerom glasneje in je odvijala.

„Koliko pa jih je, teh papirjev?“ se je čudil Severin. Zdrknil je na tla papir za papirjem, nazadnje pa ni ostalo nič.

Severin jo je pogledal ves osupel.

„Tako je bilo vaše kosilo?“

„Ni vsak dan; včasih je treba malo izpremembe . . . Ali niste študent?“

„Študent sem!“

„Ali se vam še nikoli ni pripetilo, da ste od poldne do ene sedeli v parku, zato da bi gospodinja ne vedela, da ste brez južine?“

„Že .se mi je pripetilo . . . Ali kako ste ugenili, da nisem bogat?“

„Ker imate obleko za petnajst goldinarjev, kravato pa za petindvajset krajcarjev.“

Severina je bilo nekoliko sram, zato ga je potolažila.

„To vidijo le moje izurjene oči; služim v trgovini. Zadnjič je prišel človek, ki ima troje hiš, pa si je kupil sukno za osem goldinarjev!“

„Rekli ste, da imam gospodinjo . . . kako ste me spoznali za tujca?“

„Ker nemški ne znate.“

„Kaj? Mojo lepo nemščino so vsi hvalili!“

„No, glejte! Pravkar ste rekli „scheen“ namesto „schön“! Ali niste s Kranjskega doma?“

„Iz tistih krajev sem!“

„Govorica vas razodeva! Poznala sem fanta, ki je bil s Kranjskega doma. Bil je lep in prijeten, ampak preveč je pil... Ali tam doli vsi tako popivate?“

„Ne vsi; tudi zmernih ljudi je nekaj. Jaz, na primer, se napijem le ob svojem godu.“

Ko je to rekel, se je Severin spomnil, da še ni kosil, da je tudi malo žejen in da je čisto blizu prijazna rotovška klet. V mislih je preštel svoje premoženje in je bil zadovoljen.

„Ob papirnem kosilu je beseda lena in pusta. Ali bi ne stopila obadva v klet? Časa je še veliko!“

Pogledala mu je natanko v obraz, nato je vstala.

„Pa pojdiva!“

Ko je šla ob njegovi strani, vitka in lahka, vsa spomladanska, je spoznal Severin z veseljem, da je lepo dekle, vredno kosila in ljubezni.

III.

Imel pa je Severin prijatelja, ki mu je bilo ime Ksenofon; odkod mu tako ime, ni povedal nikomur.

Ksenofon je bil Severinov prijatelj, ker mu ni bil podoben ne po duši, ne po telesu. Bil je lep fant, da so se ženske na cesti ozirale za njim; visok život, zagorela lica, moč na širokem čelu, na ustnicah veselo uživanje, oči tihe, naskrivaj motreče. Umetnik je bil; zato ga je odkritosrčno občudoval Severin, ki si nikoli ni mogel razložiti, čemu da je umetnost na svetu. Gorko mu je bilo od radosti, kadar je bral: „Ksenofon, naš mladi umetnik, ki ga že tujina po pravici priznava, je spet proslavil pred svetom sebe in svojo domovino...“ Severin je občutil, kakor da je tudi nanj kanila drobna kapljica te hvale in slave. Čudil se je neskončno, da Ksenofon ni bil nič vesel take časti.

„Ali si bral?“ je prihitel k njemu.

„Kaj bral? Tisto neumnost? Ljudje zato hvalijo, ker so slepi! Kadar bom nekoč tako delal, kakor bi rad in kakor še ne morem, takrat bodo zmerjali kakor pijanci!“

Včasi je stal Severin poleg, ko je Ksenofon premazal in uničil dovršeno podobo.

„Kaj počenjaš?“ je vzkliknil. „Prodal bi jo bil, vsaj za petdeset kron!“

„Rajši nocoj ta večer od gladu poginem! Če si ti nameraval napisati besedo „resnica“, pa si v razmišljenosti napisal „laž“ — ali bi ne prečrtal te besede in ali bi te ne bilo sram, da te je roka tako nečedno zapeljala?“

„Res bi jo prečrtal —“

„Kaj me torej žališ in me ponižuješ podse? Moja beseda je črta in moja slovnica je barva!“

Severinovo življenje je stopalo korakoma po ravni cesti, Ksenofonovo se je poganjalo, ustavljalo in prevračalo po kolovozih in klancih.

Zaklenil se je včasi, pa ga ni bilo na izpregled po teden dni in dalj; tudi Severinu ni odprl. Nato se je prikazal ves zadovoljen in prešerne volje, uganjal je burke, klatil se do jutra po krčmah, zaljubil se devetkrat od zore do mraka. Ob takih časih je bil ves poln bojevitosti, orjaških načrtov, donebesnih upov. „Nisem še ljudem pokazal, kdo da sem; ali kmalu pride čas . . . v srcu čutim, da je blizu tista ura . . . Takrat, Severin, ti edini moj zvesti tovariš, takrat te primem za roko in te vzdignem prav do sebe. Z mano si vodo srebal, z mano boš vino pil!“

Par dni kasneje je bil ves drug; klonil je z glavo, malodušen in potrč do solz. „Severin, tovariš moj, preskrbi mi vrv, da napravim konec po stari slovenski šegi! Čemu to življenje, kam gre? Kaj je moja umetnost, komu koristi? Sovražim jo iz dna srca . . . danes sem vsa tista platna pometal na dvorišče. Med vsemi krušnimi posli je umetnost najostudnejši posel: človek razkazuje svojo nagoto in jo prodaja za denar. Če so ljudje spodobnejši od njega in je ne marajo kupavati, se pa še znaša nad njimi, kakor da bi mu delali krivico . . . Tovariš Severin, preskrbi mi vrv!“

Severin ga je spremil v krčmo, Ksenofon se je v treh urah upijanil ter je vriskal in prepeval.

V svojem prešernem tednu je Ksenofon trosil denar tako nečloveško, da je bilo Severinu do joka. Če mu je branil, se mu je široko smejal: „Molči, šleva, da te ne ubijem! . . . Saj je vseeno — jutri pridem po vrv!“ — Pa ni prišel po vrv, temveč zato, da mu je postregel Severin s čajem, kruhom in tobakom ter da je z grenkim obrazom poslušal njegovo žalost.

Tako sta živela Severin in Ksenofon.

Ko je bil Severin štirinajst dni zaljubljen, je rekel svojemu tovarišu:

„Pojdi z menoj, da ti pokažem svojo nevesto!“

IV.

Severinova nevesta je stanovala s svojo materjo daleč v predmestju.

„Dolga je pot!“ je rekel Ksenofon.

„Meni se je zmerom zdelo, da je komaj sto korakov!“ se je začudil Severin.

„Zaradi ženske bi jaz ne hodil po teh ulicah . . . če je kaj prida, bi jo rajši na dom povabil!“ —

Izba je bila prijazna: bel prt na mizi, bela zagrinjala ob oknih in cvetice, kamor je oko pogledalo. Ksenofonu se je zdelo, da je stopil v kmečko hišo.

„Ta divan pa kar skozi okno!“ je rekel, ko se je ozrl po izbi.

Za mizo je stal nerodno in ošabno velik rdeč divan kakor nespodoben tujec v pošteni družbi.

„Naše edino bogastvo!“ se je prestrašila Olga, nevesta Severinova.

„Sediva nanj, pa ga ne bova videla!“ je rekel Severin.

Olga je stopila po vino; ko se je vrnila ter pozdravila obadva gosta s smehljajočimi očmi, je Severin nenadoma opazil, da mu je nevesta doma mnogo lepša nego na ulici: mlajši in nedolžnejši je njen obraz, lagotnejši njen korak.

„Že dolgo nisem bil v taki izbi!“ je rekel Ksenofon. „Človek se klati po nečednih kavarnah, po glasnih in zasmrajenih krčmah . . . živi hujše življenje od natakarja, ki je vsaj v svojem dimu in smradu napol doma! Pa pride v tako izbo — kakor da je stopil v cerkev! Zdi se mi, da bi bil v takem domu človek boljši, čistejši in mirnejši, da bi globlje mislil in da bi bila njegova umetnost večja, od cestnega praha in kavarnskega dima neoskrunjena . . .“

Resnična bridkost je bila v njegovem glasu in v njegovih očeh.

„Stori, kakor sem storil jaz?“ mu je rekel Severin.

„Ne bi mogel! Zdaj vem, da je vse tako, kakor sem povedal . . . pa bi čez teden dni pobegnili iz takega prijetnega doma ter bi se vlačili po najbolj umazanih brlogih. Ciganska kri je v meni. Bral sem o cigančku, ki se je bil izgubil od svoje družbe, pa so ga pričeli vzgajati za poštenega kristjana. Leto dni se je vzgledno ravnal, ni mu ga bilo enakega v vseh velikih in malih čednostih;

ob letu pa je zažgal svojemu krušnemu očetu hišo ter je izginil brez sledu . . . Razumem tistega cigančka in mu nič ne zamerim!“

Pili so ter si nazdravljali in kmalu so bili veseli vsi trije. Ksenofon je pripovedoval razposajene zgodbe o svojih tovariših ter njih znankah, nato o svojih ljubezenskih prigodah, naposled pa, ko mu je šinilo vino v lica ter mu leglo na jezik, je začel sanjati o svojih visokih ciljih in daljnih potih.

Obadva sta verno poslušala, Severin in njegova nevesta. Severin je opazil, da je Olga včasi pogledala na Ksenofonovo roko, ki je ležala na mizi; tista roka je bila čisto bela, polna in nežna, Severin pa se je spomnil, da so njegove roke rdeče in zgrbljene, in ni mu bilo prav.

„Tudi jaz bom nosil rokavice!“ je sklenil. —

Ko je spremljal Ksenofona domov, ga je vprašal:

„Kako ti je pogodi moja nevesta?“

Ksenofon se je zasmel:

„Prijetna ženska . . . ne zametal bi je človek!“

Severin je molčal.

V.

Par dni kasneje je prišet Ksenofon ves potr in žalosten k Severinu. Sedel je na zofo in je gledal v tla.

„Tovariš Severin — zadnjič, ko si me povabil s seboj, sem bil tako umazan in nizkoten, da sem se čudil, kako da me nisi udaril na lice. Kar sem govoril, je bilo neumno in nič vredno, kakor da sem bil pijan prižvižgal v cerkev . . . Ali še vse bolj ničvredne in nizkotne so bile moje misli — da si jih videl, bi me bil zgrabil za vrat ter me treščil po stopnicah. Živina sem, ne človek! — Včasi sem premišljeval, kako da se jaz, ki sem nečist do dna, ukvarjam z umetnostjo in kako da sem najbolj zaljubljen vanjo prav tedaj, kadar sem najbolj oskrunjen. Jasno je: rad bi varal samega sebe in druge ljudi . . . rad bi se opravičeval . . . rad bi si kar na svojo roko dajal odvezo. Glejte umetnika! Glejte, kako čista duša, kako visoka misel se izraža v njegovih delih! . . . Ali ni to sleparstvo najhujše sorte? Če so vsi umetniki meni enaki, je umetnost pisan plašč na gnilem telesu gobavca!“

Velikokrat je poslušal Severin take in podobne pridige in vselej se mu je grenko storilo. Zdaj pa je nenadoma začutil v srcu neko posebno sladkost, ki je bila skoraj sorodna škodoželjnosti. In spomnil

se je v tem hipu tiste bele roke, ki je mehko in gosposko ležala na mizi. Šinilo mu je v misel kakor greh:

„Lahko bi ga sovražil, tega človeka . . . prijetno bi bilo to sovrašтво, slajše nego ljubezen . . .“

Naglas je rekel:

„Jaz ne premišlujem, kakšen da sem in kakšen da bi moral biti. Moje življenje je od začetka in bo do konca brez ugank in vprašanj. Ker te je napravil Bog za sto sežnjev višjega od mene, je pravično, da ti bije vihar v obraz, ko sedim jaz za pečjo in srebljem čaj. Občudujem te, ali menjal ne bi s teboj . . .“

Ksenofon ga je pogledal in šinilo mu je v misel:

„Lahko bi ga sovražil, tega človeka . . . slajše bi bilo to sovrašтво nego ljubezen . . .“

Severin si je natočil čaja.

„Še tri mesece, pa mi ga bo točila lepša roka . . .“

„Kaj se res misliš poročiti?“

„Prav zares! Moji cilji so tako skromni in tako blizu, da bi jih brez težave dosegel še s težjim bremenom. In povem ti, tovariš, to breme bo sladko! Bodi nespametno ali ne: zaljubljen sem prav po stari šegi, napol v žensko, napol pa v gnezdo, ki si ga zgradim z njeno in božjo pomočjo. V tej ljubezni je sladkost, ki je ti nikoli ne boš občutil . . . Mehak sem kakor testo, saj veš; pohleven sem, da me je sram; in če pregledam svoje življenje, kolikor daleč se spominjam, lahko rečem z veselim srcem, da nisem storil nikomur zlega. Ali pomisli: da bi mi kdo oskrunil to ljubezen, bi ga uničil z jasno pametjo in mirno vestjo . . .“

Ksenofon se je kmalu poslovil; trd in osoren je bil njegov obraz.

Ko je šel po stopnicah, je pomislil v drugič:

„Lahko bi ga sovražil tega človeka . . .“

(Konec prihodnjič.)

Iz prazgodovine zemlje.

Prirodoslovni pogovori.

Spisal dr. Pavel Grošelj.

am slonim pod svojimi tihimi bori. Črna noč se je razpredla pod košatimi vrhovi in se je ovila vitkih debel. Trepetajoča zvezdna svetloba se usiplje z neba in med vršički je razpeta Rimska cesta kot žareč pas srebrnih čipk.

In to je oni tajnostni zvezdni čas, ko ti postaja srce široko in se ti raztaplja duša, ko se v sladkem ganutju čutiš eno z vsem grozničavo veličastnim stvarstvom.

In glej! — bil sem nekoč brat tej žareči lepoti, ko sem razmetan v atome begal v svetlih nebesnih vrtincih. Kot neodoljiv spomin me sili hrepenenje nazaj, da vsaj v čuvstvu zopet objamem vesoljstvo.

Čuj! — pomladnji veter poigrava v vrhovih — in zlat dež se usiplje raz kimajoče borove veje, prostran oblak nežnega cvetnega prahu pada na zemljo, da svetlikajo gozdna tla, kot da bi bila posajena s cekini.

— Oj ti čudesno bogastvo prirode! —

Milijone drobnih zvezdic, cvetnih praškov, je dvignil pomladnji piš — toda kdo ve, bo li vsaj eden izmed njih oplodil in rodil drobno seme, bo li vsa ta bogata razkošnost prirode dosegla svoj smoter — ?

In ti gigantski goreči zvezdni prahovi nad menoj, nešteti v svojem mnogoštevilnem razkošju, ki jih je vihar razvoja zatočil po vesoljstvu! — kdo ve, bo li vsaj eden izmed njih dosegel svoj namen in stesal zibel razumnemu bitju — človeku?

Da, človek! — V njem šele zadobi vsa priroda svoj zmisel.

In glej te sreče, da je prav zemlja pod nama eden izmed onih izvoljenih praškov, ki se je iz milijard neplodno zapravljenih drugov razvil v domovino človeka!

In to se je pripetilo takole

I.

**Ob zibeli; katastrofa na nebu; nebesna tehtnica;
razbeljeno jezero.**

Na nebu je zažarela nova zvezda! —

Tamkaj tik ob srebrnem pasu „Rimske ceste“, kjer na večer tako lepo trepeče ozvezdje „Perzeja“ in odkoder se na god sv. Lovrenca utrinjajo srebrne zvezdne nitke — solze sv. Lovrenca jih nazivlje narod — prav tamkaj se je 21. februarja 1901. leta vžgala nova zvezda.

Kot na daljni gori vzplamenel kres je vzkipela njena luč in dva dni pozneje je prekosila v svoji moči vse zvezde družice na nebu.

Modreci tega sveta pa so strmeli ob znamenju na nebu in šli so za zvezdo na daljno božjo pot. In ko so preromali sto in sto milijonov kilometrov, so obstali na kraju, kjer je žarela zvezda, in našli so dete, v zibel položeno in v plenice povito — našli so nov porajajoč se svet!

In tedaj so se zavrteli daljnogledi okoli svojih strogo odmerjenih osi proti tej najmlajši hčerki vesoljstva in sto zvedavih oči zvezdoznancev je hitelo iskat vzrokov čudesni novi prikazni.

Toda zaman! — svetložareča zvezda, in vsenaokoli nje neprodurna tema!

Toda kje in zakaj se je pač vnela? Saj se niti bora vžigalica ne zapali kar sama od sebe, drgniti jo moramo ob raskavo ploskev, da povzročimo potrebno toploto. In to ploskev so iskali zvezdoznanci brez uspeha; odkriti je ni hotel niti najboljši daljnogled.

In vendar! — Ali ni morda vsega neuspeha kriv edinole nedostatek našega očesa, ki v svojem pomankljivem ustroju ni dozveten za one nežne žarke, ki so po utrudljivem vsemirskem potu vsi oslabei priromali do nas?

Odgovorila je fotografska plošča, ono nad vse fino in občutljivo oko, ki najmanjši vtisk, ki ga je kdaj sprejela, zvesto ohrani; in če je bil ta vtisk preslaboten in premalenkosten, da bi ga na njej zaznalo naše nedostatno oko, tedaj pustimo curljati na fotografsko ploščo za nas nevidne svetlobne žarke cele ure. Tako dolgo riše nevidni žarek na preobčutljivi kožici, da se milijon in milijon za nas nevidnih vtiskov sumira in okrepi v jasno in določeno sliko predmeta, ki ga ni moglo zazreti naše oko.

Drobna žareča meglica se je na fotografski plošči ovila krog novovzplamtele zvezde.

— Kozmična katastrofa! —

Ugaslo, mrtvo solnce je v svojem groznem begu zavozilo v vseobsežen oblak kozmične snovi. Razbilo se je in razdrobilo, v blaznem vrtincu gigantskih sil se razbelilo in pred našimi očmi se raztalilo in razblinilo v žareče pline.

Iz kozma se je rodil kaos, iz smrti življenje! Saj toplota in luč sta seme življenja in razvoja.

Tako so divje prirodne sile zažgale v vesoljstvu novo ognjišče, ki čaka svoje dopolnitve, ki čaka, da se iz divjih vrtincev ustalijo planeti in potekó strogo odmerjeno pot okrog vseoživljajočega središča, okrog novega solnca.

To bi bil pogled za rajnega Kanta in Laplacea, ki sta prva harmonijo vesoljstva razložila iz disharmonije in iz neredno se vrtečih plinastih meglá razvila vesoljstvo in vzorni red zvezdnega oboka nad nami. In našla sta skupnega očeta naši zemlji in vsem sestram premičnicam v žarkem solncu, od katerega so se v dolgih eonih v vrtinčastem begu trgali otroci, drug za drugim: drobne žareče kroglice. In tedaj se je rodila naša zemlja. — In tedaj sva bila jaz in ti in zemlja pod nama mlado blesteče solnčece. Kot žareča kapljica, ki v plavžu pljuske iz železnega curka, je švignila v vsemir in se zatočila po neizpremenljivi poti, kjer si držita ravnovesje privlačna sila solnca in moč onega poleta, s katerim se je utrgala solnčni obli.

In ko se danes tako mirno in zaupljivo izprehajaš po eni skledici te gigantske, med solncem in zemljo uravnovešene tehtnice, ali te nič ne plaši ta vseobsežni, brezbrežni prepad, ki se je nad njim in pod njim uravnalo naše osolnčje?

Ali se ti ne zdi, da so vsi strojčki in vsa komplicirano preračunjena ravnotežja moderne tehnike le igračke proti tej mogočni zvezdni tehtnici?

Kako neki je bilo pri srcu ubogemu Galileju, ki je prvi skozi svoj daljnogled strmel v grozoto prosto visečega nebesnega sistema in občudoval urejeno igro štirih lun, v nemoteni harmoniji tekočih okoli Jupitra, brata naše zemlje!

Prisedi še ti z menoj za trenotek k daljnogledu in vpriva pogled na Jupitra, ne da bi morda z Galilejem hotela iskati novih svetovnih odkritij, zgodovino samega sebe hočeva iskati na njem.

Srebrna kroglica žari pred nama, osvetljena od solnčne luči. Bledordeča lisa medli tik pod njeno sredino iz svetlosivkaste okolice.

Zadnji svetli spomin na Jupitrovo solnčnožarko mladost je ta blesteča pega v njegovi temni sedanjosti.

Zadnje prostrano jezero razbeljenoraztaljenih snovi, ki priča o solnčni, žareči preteklosti tega planeta, se širi pred teboj; šest prostranih zemeljskih krogel bi moral zalučati vanj, da mu pokriješ površino.

Tudi naša zemlja je še pred kratkim hranila na otoku Havai majhen vzorec takega žarečega jezera v ognjeniku Kilaueja, katerega pol kilometra široki krater je še pred par leti neprestano valovil razbeljeno lavo.

In zdaj že vidiva v duhu celo dolgo razvojno pot naše zemlje: iz praznično beložarečega solnčeca se je ohladila v rumeno blesteče solnce, nato je žarela v krvavordeči luči kot razbeljeno železo, ko se jame hladiti, in slednjič se je obdala s trdo ohlajeno skorjo in ugasnila kakor luč, kadar ji zmanjka reje. — In morda že danes ali jutri potrka njeno solnčnožarko jedro ob tenko skorjico in jo v žarečem vulkanskem izbruhu spomni dni „solnčne mladosti“.

* * *

Kot svetla raketa, ki se menjava v beli, rumeni in rdeči luči, je švignila zemlja v vesoljno noč in ugasnila v njej. —

Tu pa zapre astronomija svojo knjigo, in kamenje začenja govoriti.

II.

Predpotopni človek; zakladnica naše zemlje; razkrinkani zločinec.

V Teylerjevem muzeju v Harlemu je kot posebna znamenitost shranjena plošča skrilavca in na njej okostje izredno velikega močerada. V tej plošči pa ni potomcem samo ohranjen odtisk davno poginulega bitja, temveč je v njej začrtana tudi zgodovina jako zanimive dobe geološke vede.

Začetkom osemnajstega stoletja so namreč v Oeningenu v Švici našli sredi kamenja popolno ogrodje človeka, ki je poginil za časa vesoljnega potopa.

Profesorja Scheuchzerja v Curihu, originalno fantastno glavico, si je izvolila usoda, da strmečemu svetu demonstrira ta očitni dokaz božje kazni, „das Beingertüst eines verruchten Menschenkindes, um dessen Sünde willen das Unglück über die Welt hereingebrochen sei“.

In tako je bilo slednjič srečno rešeno starodavno vprašanje, ki je o njem že razmišljal Ksenofanes, ko je strmel nad okamenelimi ribami v sirakuških kamenolomih, in ki si ga je često zastavljal tudi Herodot, ko so ga v egiptovskem gorovju izmed skale pozdravljali odtiski morskih školjk.

Odkod in kako so pač zašli ti okameneli prebivalci morja: ribe in školjke in koralje na vrhunce gorá?

Za igračke prirode so jih smatrali eni, vplivu zvezd so jih pripisovali drugi; iz morja so se dvignili semenski hlapi, ki se v trdi skali niso mogli docela razviti, tako so učili tretji; nekateri pa so modro pridigovali, da je sam peklenščak oponašal stvarnika, pa si je hotel zase ustvariti svoja bitja, toda poizkus se mu je sramotno ponesrečil, o tem da nam jasno pričajo pošastno izpačena okamenela bitja.

Kot nekako odrešenje je v vso to fantastno zmedeno učenost dihnila beseda: vesoljni potop!

Tedaj torej, ko je morje, napojeno od vednega dežja, prekorarilo meje nebotičnih vrhov, je razburkano vodovje preplavilo vse kontinente in vsepovsodi zapustilo ostanke poginulih svojih prebivalcev.

In ko se je sedaj Scheuchzerju celo posrečilo zasačiti dotlej „neznanega zlikovca“, sopovzročitelja one nesrečne katastrofe, je moral izginiti vsak dvom o naravi in postanku živalskih okamenin.

Toda za ubogega zločinca iz potopnih dni je prišlo kmalu odrešenje. In bodi tega rešilnega dela deležen tudi ti!

Pojdi z menoj na kraj, kjer so pred leti porušili staro hišo in razgrebi nekoliko prah in kamenje na razvalini! Glej! tu sva našla v podrtiji novec, krajcar je, jako podoben našemu dvovinarniku; letnica na njem nam priča, da je bil kovan pred dobrimi dvajsetimi leti. —

Zastavi lopato in grebi dalje!

Izplačal se je trud. Pod podrto hišo sva trčila na staro ozidje. Majhna utrdba je stala tu nekoč, in tam med temeljem leži umazan, starodaven novec izza časa Otona III.

Razrušiva to zidovje in kopljiva dalje!

Ob rimskem grobišču se ustavi lopata. Dvigniva kameniti pokrov! Preperelo ogrodje leži pred nama, par fibul in vaz in tam v kotu par čudnih srebrnih novcev, rimskih kvinárjev.

Cela zgodovinska slika se je odprla pred nama, ko sva nekoliko potrkala na grudi naše zemlje.

Tu je torej nekoč samevalo rimsko grobišče, dokler ga ni slednjič prerasila trava, tu je strmela v svet srednjeveška trdnjavica, dokler ni tudi nje zmel zob časa in je do temelja razdrobil v griček grušča; in na tem grušču si je meščan naše dobe sezidal svojo hišico — in tudi od nje je ostala le prašna razvalina.

Čim globlje sva prodirala v skorjo naše zemlje, v tem bolj oddaljene čase nama je zrlo oko — in slučajno zaostali novci so nama bili vodniki in so govorili o davno preteklih dneh.

Kar se nama je prigodilo danes, isti doživljaj je osupnil geologe Scheuchzerjeve dobe, ko so kopali po razvalinah naše zemlje, to je v kamenitih plasteh njene skorje.

In našli so novcev, novcev preobilo in dobro ohranjenih: okamenine naše zemlje!

Prav pri vrhu so našli ostanke bitij, do pičice podobnih današnjim živalim in rastlinam, v čim globlje sklade zemeljne skorje pa so prodirali s kladivom in dletom, tem bolj tuja in starodavna favna in flora se jim je odkrivala; in slednjič so dospeli do prastarih plasti, v katerih so ležala pokopana pradavna bitja, ki od njih ne nahajamo ni enega živega sorodnika več vseširog prostrane zemeljne oble.

In to čudo se je odkrivalo geologom vseh dežel in zemlja.

V okameninah torej niso ohranjeni ostanki živalstva in rastlinstva ene same zemeljne dobe, ki naj je skupno končalo v vesoljnem potopu. Ti tako različni in današnjim živim bitjem tem bolj tuji zemeljni novci, v čim globočjih plasteh leže zakopani, nam pričajo o raznih vekih v zgodovini naše zemlje.

In kdor bi trdil, da so vsa ta bitja živela istočasno in istočasno poginila v vesoljnem potopu, bi se ne osmešil nič manj nego vsak, ki bi zagotavljal, da so živeli istočasno in istočasno legli k večnemu pokoju: oni naš meščan tamkaj v hišici nad rimskim grobiščem in srednjeveški vojak v svoji trdnjavi in rimski patricij.

Tako so izpregovorile okamenine in vesoljni potop je izginil iz geologije skoro brez sledu.

Francoski učenjak Cuvier pa je Scheuchzerjevemu zločincu nanovo pretipal kosti in spoznal je v njem zanimivega prastarodavnega močerada, ki ga je v spomin na najditelja krstil z imenom „Andrias Scheuchzeri“.

Harlemski muzej hrani ta kuriozni petrefakt v pouk in zabavo potomcem.

(Dalje prihodnjič.)

Šestdesetletnica prof. T. G. Masaryka.

Napisal Radovan P. Krivic.

ne 7. marca t. l. je praznoval profesor T. G. Masaryk, najsilnejša osebnost sodobnega Slovanstva, šestdeseto leto svojega borb in naporov polnega življenja.¹⁾ Že njegova detinska in deška leta so bila izredno pisana. Rodil se je 7. marca 1850. leta v Hodoninu na Moravskem kot sin revnega ogrskega Slovaka Jožefa Masaryka, ki je bil služabnik na cesarskem posestvu v Hodoninu. Hodonin je bil njegov rojstni kraj, toda detinski svet dečkov je bil širši. Vsa pokrajina na obeh straneh reke Morave do tja, kamor je segalo posestvo cesarske rodbine — notri do Ogrskega, tja za Holič, ves ta svet je bil dečkov rodni kraj, ker njegov oče se je moral vedno preseljevati z enega posestva na drugo. Leta 1861. so poslali starši sina na realko v Hustopeč, da bi se tam pripravljaj za učiteljski stan, po katerem je deček hrepenel. Tu je prebil dve leti. Nato se je vrnil domov k staršem, kjer naj bi čakal šestnajstega leta, da bi mogel vstopiti na učiteljsko pripravnico.

Leto 1864—1865. je bilo najpestrejšje v Masarykovem življenju. Pomagal je poučevati v šoli v Hodoninu in učil se glasbe. Ker se je pa roditeljem le predolgo zdelo to čakanje do šestnajstega leta, so ga poslali na Dunaj, da bi se izučil v umetnem ključavničarstvu. Tu mu ni ugajalo. Edino veselje, ki ga je imel tu, so bile njegove knjige z realke. Ko so mu pa tovariši knjige vzeli in prodali, največ mu je bilo za atlas, je zapustil Dunaj in se vrnil na dom, kjer se se je pričel učiti kovaštva.

Njegov profesor z realke je pa pregovoril starše, da so ga pustili v učiteljsko prakso v Čejkovice. Tu je imel velik vpliv nanj kaplan Satora. Bil je to razdvojen duhovnik, ki je zahajal iz ekstrema v ekstrem. Asket, pozneje se je vdal svetskemu življenju, potem je zopet pridigoval ljudem, naj ne gledajo na njegova dejanja, temveč naj poslušajo njegove besede... Odtod tudi poznejše sovraštvo Masarykovo do npravnega jezuitizma in sploh do katolicizma. — Ker je moral Masaryk opravljati tudi službo ministranta,

¹⁾ Viri: Masarykovi spisi; življenjepisna data sem povzel po knjigi: Dr. J. Herben, T. G. Masaryk. Praha 1910.

ga je jezilo, da ne razume latinščine; zato se je začel učiti tega jezika ter je tako dobro napredoval, da je jeseni 1865. leta napravil skušnjo za gimnazijo. Vstopil je v drugi razred nemške gimnazije v Brnu, star petnajst let in je študiral vedno z najboljšim uspehom. Bil je ponosen in odkrit. Zato pa je imel vedno konflikte s profesorji toliko časa, da je moral zapustiti 1869. leta gimnazijo; odšel je na Dunaj, kjer je napravil maturo ter tam vstopil na univerzo. Po doktoratu je šel študirat v Lipsko, brez vse pomoči. V Lipskem se se je tudi seznanil z Američanko Miss Charley Garrigue, jo vzljubil ter se leta 1878. ž njo poročil. Začel se je boj, hud boj za obstanek. Njegova energija je vendarle zmaga. Leta 1882. je bil poklican za izrednega profesorja na praško univerzo. Tu so se začela zanj najstrašnejša leta njegovega življenja. Z najpodlejšimi sredstvi so ga blatili: da je izdajalec svojega naroda in prijatelj Nemcev, da je filozof samomora, da so ga Židje podkupili itd. Najstrastnejše napade je moral doživeti on, ki je ljubil in delal za svoj narod kakor nihče pred njim, on, ki je tako ljubil življenje, ki je hrepenel le za resnico in ga je bila pravičnost sama... No, da, tako plačuje svet... Toda zmagal je. V boju ga ni zapustila njegova zvesta žena: bila mu je družica, sodelavka. Zmagal je — toda odpuščeno mu pa še ni. Resnica je pekoča, ljudje se je boje! Celih petnajst let je moral čakati imenovanja za rednega profesorja, dasi mu je bilo obljubljeno, da bo imenovan v treh letih. Sam praški nadškof je hodil spletkarit na Dunaj toliko časa, da mu je naposled sam cesar s prijazno gesto pokazal vrata. —

Z njegovim prihodom v Prago se je začelo na Češkem novo gibanje, pozneje *realizem* imenovano. V početku je reformno literarna smer (rokopisni boji iz l. 1886.); boji z žurnalistiko so ga privedli na politično polje. Kot politik je Masaryk posvetil največ svojih moči češkemu vprašanju in problemom, ki so s tem vprašanjem v tesni zvezi. Vse to je obdeloval v spisih: Jan Hus. Naše obrození a naše reformace (1896); Česká otázka (1895., II. izd. 1909). Naše nynější krise (1895). Karel Havlíček; snahy a tužby politického probuzení (1896., II. izd. 1904). Češko vprašanje mu je vprašanje po usodah človeštva, vprašanje vesti. Obdeloval ga je „sub specie aeternitatis“. V teh študijah izražene nazore je izvrševal tudi v praksi. Svoje nazore o politiki je jasno povedal v imenovani knjigi „Česká otázka“. Politiko smatra za zelo važno stvar, toda nikdar ni to za narod najvažnejše in prvo: glavna in prva skrb nam mora biti za notranjo po-

litiko, za npravni in prosvetni napredek družbe. Politika more biti le na tem širšem temelju kulturnega programa uspešna. Češka politika in narodna težnja mora iti pot, katero je šel češki prepород od prvih početkov, od Husa dalje. Vršiti se mora v zmislu humanitetnega ideala „Čeških bratov“, kateri naj postane vsebina češkega narodnega življenja. Humaniteta mora biti dejanska, ki obstoji v zahtevi: sistematično, povsod, v vsem in vedno se ustavljati zlu; njeno geslo je: mirno, premišljeno delo, ki ga potrebuje naš narod, stranka, družina, itd. V tem oziru je češko (in vsakega malega naroda) vprašanje del socialnega vprašanja, ne delavsko vprašanje, ampak vprašanje delavca in inteligenta, kmeta in tovarnarja — to je vprašanje npravnosti. Glavni princip npravnosti je ljubezen do bližnjega. Bližnji ti mora biti pa res blizu, da bo ljubezen dejanska in ne le v besedah, abstraktna. Zato se pravi ljubiti narod ljubiti takoj tebe, o katerem vem, kaj te teži . . . Ljubezen do naroda mora biti pozitivna; brez sovraštva do tujega naroda ljubimo svoj narod. Naša ljubezen pa mora biti predvsem zavedna; ljubi tudi sebe. Ljudje ne znajo sebe ljubiti; mislijo, da je egoizem in preračunljivost ljubezen do samega sebe. Toda ne! Ljubi sebe — skrbi zase. Zato pusti tisto vedno osrečevanje drugih, stori le svojo dolžnost. Imej svojo sodbo; bodi individualnost — pa ne skrbi, kaj poreče sosed o tebi. Ne živi na tuj račun, na tujo vest. Tak je Masarykov humanitetni ideal, taki so njegovi etični principi. Imenoval bi to ponosni, tudi etični individualizem. Masaryk sam ne govori rad o individualizmu, ampak o močnih osebnostih.

V tesni zvezi s češkim vprašanjem je zanj versko vprašanje. „Versko vprašanje je za narod, ki je preživel reformacijo in protireformacijo, največje važnosti (Česká otázka, § 77.). In v kolikor bo češki prepород dokončan z nadaljevanjem v delu Husovem in Čeških bratov, v toliko mu je češko vprašanje versko vprašanje. Masarykov življenski nazor temelji na njegovem verstvu. Potrebo verstva poudarja povsod. Boj za verstvo je njegovo življenje. Njegovo verstvo pa temelji na veri neosebne Boga in na veri v neumrjočnost duše. Njegova vera v Boga je osebno, duševno izkustvo, je prepričanje; do prepričanja o neumrjočnosti duše je prišel potom filozofskega razmišljanja. In iz tega prepričanja izvira spoštovanje do lastne duše, hrepenenje, napraviti svojo osebnost močno, plemenito in popolno. Iz tega prepričanja izvirajo njegove težnje po močnih individualitetah. Po Masaryku je verstvo za življenje tako potrebno kot zrak za dihanje.

Znanstveni aristokratizem ne more verstva nadomestiti. Seveda pa mora biti novo verstvo na višini znanstvenega prepričanja, v soglasju z napredkom nramnega in socialnega čutenja najboljših in najplemenitejših duševnih voditeljev. Vidimo torej, da to verstvo ne bo nasprotovalo potrebnim gospodarskim in socialnim časovnim potrebam. Pravo verstvo stremi za resničnim izpopolnjenjem padlega. Greh se ne more odpustiti, ne pozabiti — padli more le lepše živeti. Kaj nam kes in pokora, če ne pelje nova lepša življenska pot iz temne minulosti k jasnejši nramni bodočnosti! To so bistveni elementi Masarykovega svetovnega in življenskega nazora. Za popolnim človekom stremi vse njegovo delovanje — zato njegov boj proti polovičarstvu, proti diletantizmu. Ta nramni znak ima na sebi tudi njegov krasni spis: „Základové konkrétné logiky“ (1885; nam. 1887). Knjiga služi kot vodilo začetniku, kako si naj metodično in po vrsti pridobiva strokovnih in filozofičnih znanosti; onega, ki je že dalje, pa sili knjiga k reviziji svojega dosedanjega znanstvenega delovanja in sploh vprašanj, ki se tičejo vede. Spoznavaj vedno in povsod stvari in njih jedro, to je temeljna misel konkretne logike iz vseh Masarykovih knjig.

Masaryk pa ni samo znanstvenik in politik, ampak tudi globok estetik in literaren kritik. Leta 1884. je spisal nekaj člankov pod naslovom: „O studiu děl básnických“. Tam čitamo: „Umetniško spoznavanje je najvišje človeško spoznavanje“. „Spoznavanje pravega, velikega umetnika je zato, ker se nanaša na stvari same, najboljše za umevanje sveta.“ Dovoljno označujejo te besede, kako misli Masaryk o umetnosti. Ne, on ni suhoparen, zakrknjen filozof z izdelanim filozofskim sistemom, njegova filozofija je življenje. Znamenite so Masarykove kritike in eseji o Zoli, Mussetu, o Goethejevem in Lenauovem Faustu, o „Trudnih dušah“, Garborgovih in drugih. Kot realist je tudi v literaturi proti misticizmu in romantizmu. Pripoznava fantazijo, zametava pa nelogično, psihologično nemožče fantaziranje. Njegovemu duhu ne ugaja romantični utopizem, ampak psihologična resničnost. Zato njegova ljubav do realistične ruske literature, predvsem do Dostojevskega; nasprotuje dekadentizmu, ker vidi v njem slabost, nramno brezcilnost, odpor proti razumu in mržnjo do dela in življenja. Angleški literaturi daje prednost pred francosko. —

Vojeslav Molè:

Tassov hrast.

Rim, Janikul.

V topečem blesku mesto se razpenja,
kot sinja roža svod neba žari,
v poljubih gorkih solnčnega blestenja
uveli stari Tassov hrast šumi.

In šum njegov pozdravlja blesk življenja,
pozdravlja te smejoče pozne dni;
tu trudne, vele veje iz šumenja
trepet cipres mu žalostnih zbudi.

Hrast zre, strmi: poet pod njim ne sanja,
že tristo let počiva mu srce . . .
beže življenja vek, sni beže.

In vedno niže veje hrast priklanja,
za listom zdrkne trudno list na tla,
kot kaplje kri iz mrtvega srcá.

A. Debeljak :

Potepuh piše devojki:

Naivna ko nedolžna institutka
mi blodila je duša brez prestanka,
in vjela jo je marsikaka zanka
solistne misli, lažnega občutka;

in znala ni do zadnjega trenutka,
da je postala vmazana ciganka,
da je nečista kakor prostitutka
in da si sama sebi najbolj manjka.

En sam pogled iz tvojega očesa
je krstil s čistostjo mi dušo črno
in spet nedolžnejša je od golobčka;

veruje zopet v zemeljska nebesa,
veruje trdno v srečo mi srebrno —
Zdravstvuj! Poljubljam te na sredo gobčka.

Črtice o krajnih imenih.

Spisal L. Pintar.

I.

o sem že v Ljubljanskem Zvonu XXVI, 629 objavil presojevalno poročilo o Scheiniggovi programski razpravi „O krajnih imenih borovelskega sodnega okraja“, mislim, da je kolikor toliko moja dolžnost, izpregovoriti tudi o neki drugi razpravi, ki se tiče deloma krajnih imen istega okoliša. To je namreč prof. dr. Lessiaka spis „Die Ortsnamen im Bereiche des Wörthersees“, ki ga je imenovani koroški deželjan priobčil v lični reklamni knjigi „Veldens Ehrenbuch“ (p. 42). Spis ta, dasi tupatam nekoliko tendenciozen, je vendar jako zanimiv, ker je prepleten z raznimi opombami o koroških narečjih; važno je pa tudi za nas Slovence, da se s spisom, ki se tiče tudi slovenskih krajnih imen, nekoliko seznanimo.

Za časa rimskega gospostva, pravi razpravljatelj, je nudila okolica Vrbskega jezera še skoro neskaljeno sliko preproste prirodnosti. Nekoliko ribiških koč, kako gostišče ali meznija (mansio) ob cesti, ki pelje od naselbine Santicum (Beljak)¹⁾ ob severnem bregu mimo Skočidola, Lipe in Vrbe proti Gosposvetškemu polju do sela Virunum (Celovec), to so skoro edine človeške naselbe sredi divje pokrajine in puščave. Potem prihruje burja preseljevanja narodov in ob okretu šestega stoletja privro na Koroško Vindi (t. j. Slovenci) ter zasedejo to redkonaseljeno deželo. V okolici Vrbskega jezera postane sicer bolj živahno, toda posebne mikavnosti in zanimanja modro jezersko vodovje tudi pri novih naseljenjih ni vzbujalo. Nastalo je pač par ubornih ribiških vasi ob bregu jezera, ali večje naselbine so vse vstran. Prav kakor da zakletja tajna moč še vedno teži nad mokrim grobom pogreznjenega oholega mesta. —

Zopet preide par stoletij. Nemško življenje se naseli na Koroškem in z njim kultura. Nemški plemenitniki z mnogoštevilnimi

¹⁾ Za Beljak imamo sicer latinska imena: Carnicum Julium, dalje Vaconium in naposled Villacum. — Stari Santicum, nekje ob česti iz Viruna v Oglej, so pa iskali na raznih mestih, eni v obližju našega Kranja (Muchar), drugi v bližini vasi „Pod Vetruvom“ (Federaun) na Zilji (n. pr. Mannert) i. t. d. —

kmeti pridejo v deželo, mogočni gradovi se dvignejo na holmih po okolici, nove naselbine nastanejo, in sicer bolj na gosto v severnem in zapadnem delu dežele, kjer so slovenske naselbine bolj redke, bolj posamezno pa na jugu in jugovzhodu, kjer so Slovenci gosteje naseljeni.

Mirno se začne vršiti na obeh straneh stapljanje in spajanje in polagoma se ustanovi precej trdna jezikovna meja, manjšina se na obeh straneh sčasoma med večino poizgubi. Tudi ob Vrbskem jezeru se naselijo plemenitniki in duhovniki s svojimi družinami in podložniki. Njih število je sicer preslabo, da bi pomoglo nemškemu elementu popolnoma prodreti, toda vplivno dovolj, da pritisne pokrajini znak nemškega svojstva. —

Skopo je število starih listin in pergamenov, iz katerih se dá izvedeti kaj o nekdanjih narodnih in kulturnih izpremembah. Toda kjer nimamo drugih prič, pričujejo krajna imena. Žalibog, da so nam ta imena glede prvotne pomembe dostikrat nerazumljive, navidezno prazne besede, ki jim je treba šele dati pomen s primerno znanstveno razlago; za tako razlago pa potrebujemo pogleda v zgodovinski razvoj in v jezikovne izpremembe dotičnih narečij, če nočemo, da postane razlaganje samo prazno besedičenje in brezsmotreno izpremljanje. — Tako približno pravi g. Lessiak. —

Na Koroškem hodita v poštev dve plasti krajnih imen, namreč slovenska in nemška; takih ni, ki bi se dala na keltščino in romanščino navračati, dasi si nekaterih (n. pr. Tibiče) niti iz slovenščine niti iz nemščine ne moremo razlagati, kar bi dalo sklepati na izvor v predslovanski dobi. —

Ker se je pisatelj namenil razložiti krajna imena v okolici Vrbskega jezera, je naravno, da začenja z Vrbo, oziroma z ono skupino krajnih imen, ki so posneta po drevju. „Velden“, po disimilaciji nastalo iz „Felb'n“, je prosti prevod slovenskega imena „Vrba“. Tudi Prešernova rojstna vas „Vrba“ ima po občinskih leksikonih nemško obliko „Velben“, med narodom seveda ne, kajti iz starine nemškega življa v tistih krajih ni! — Da je Ponfeld = Bohnenfeld (bobovišče), se mi ne zdi prav dognano, če vzamem v poštev stare oblike iz XII. stoletja, namreč Pogenuelt, Poginvelt. Da pa Köstenberg ne more biti Gozdanje (bojda Walddorf), temu pa prav rad pritegnem, ker si po nobenem potu iz „gozd“ ne morem misliti izpeljave „Gozdanje“. Stara oblika iz XII. stoletja „Chestenich“ daje sklepati le na Kostenik, bodisi da je to potem „kostanjik“ (castanetum) ali pa „kostenik“ = kalinovik (ligustretum). Primeri:

borik (pinetum), brezik (betuletum), bukvik (fagetum), drenik (cornetum), cerik (cerretum), klenik (aceretum) i. t. d. — Tisto zadevanje ob slovenskega „učenjaka“, ki si ga je pisatelj ob zavračanju oblike „Gozdanje“ dovolil, in tisto očitanje jezikoslovnega diletantstva, pa tisto podtikanje lokavščine se mi pa nikakor ne zdi posebno imenitno, kajti tudi nemški „učenjaki“ včasih prav plitvo orje in ga ni povsodi sama znanstvenost, sama temeljitost, sama učnjaška resnicoljubnost in poštenost. —

Za krajnimi imeni, po drevju posnetimi, pride razpravljatelj na taka krajna imena, ki nas baje predstavljajo nazaj v ono davno dobo, ko so Vrbsko jezero še obrobjali gosti in neprodirni pragozdi, pa je prišel človek-krčitelj s sekiro in toporom ter začel podirati in sekati mogočne gozdne velikane, da si sredi te divje goščave iztrebi prostor za naselbo. Od tod so baje imena „Sekira“ (Sekirn) in „Toporje“ (Töpriach), kar se pa meni prav malo verjetno zdi. Čudno to, tako čudno, da mi nikakor noče iti v glavo, kako da bi mogli z isto besedo zaznamovati orodje, s katerim se je izkrčitev izvršila, in pa tudi kraj, ki se je s tem orodjem izkrčil, — prav tako, kakor če bi prekopano novino hoteli imenovati motiko ali rovnico (Reuthaue) in preorano njivo plug ali lemež in z valjem-utiračem utrto in utirjeno pot valjar (Straßenwalze) namesto uter. Če naletimo torej na krajno ime Rovnica, rekli bomo, da je to ravnica (= mala ravan, die kleine Ebene), ne pa rónnica (Rodehacke). Sicer pa je sekira (Axt) v koroščini bržčas „ščira“. Seveda je g. pisatelj sam čutil težavo, da bi se kraj imenoval z istim imenom kot krčilno orodje, pa si je poskusil tolmačiti to tako, češ da si imamo misliti zvezo s simboličnim dejanjem pri posedbi novega kraja, češ da je starejšina rodbine ali zadruga zasadil sekiro v drevo v znamenje, da jemlje ta kraj zase in za svoje ljudi v posest. — No, nekaj fantazije ali umišljavosti je že treba za pojmovanje takih simboličnih dejanj, zlasti če nimamo izrecnih prič za tako simboliko. Ali ni mogoče dobiti druge razlage? Če primerjam v srbščini „kosor“ (culter secandis vepribus) s „kosir“ = kosijer (falx vinitoria) ali pa stsl. косоръ (falx) z novoslov. kosêr ali kosir, če vpoštevam „močvêr, močvir“ poleg „močvar“ (palus) pa „mehêr, mehîr“ poleg „mehur“ (vesica), se mi ne zdi nemogoče, da bi se dalo to ime primerjati z maloruskim „sókor“ ali „sokóra“ (Populus nigra) ter staviti v isto vrsto s prej imenovanimi krajnimi imeni „Vrba, Lipa, Breza“. Potemtakem bi bilo ime „Sekira“ = Topol (Saarbache). — Fiat applicatio! Jagnedi in topoli ob obrežjih vodá niso redki. —

Kar se pa tiče imena Toporje (Töpriach), pozna se mu na prvi pogled, da je to stanovniško ime napravljeno s priponko -jan iz pravega krajnega imena, kakor n. pr. Görttschach, Goriče ali Goričane od „gorica“; Döbriach (Tibria), Debrje ali Debrjane od strsl. дѣбрь (Talschlucht). Ali je Toporjam (Toporjanьm) tudi podlaga deber, t. j. tokava ali jarek? Ali morda „tabor“ (castrum)? Ali morda s priponko -or podaljšani „top“ = močvir ali blato (sumpfige Stelle)? Primeri Flatschach Blače ali Blačane! Domnevani „topor“ iz „top“ bi imel svojo analogijo v slovenskem „lapor“ (grez, blato), če primerjamo ta izraz s srbskim „lap“ (močvirna zemlja). Stanovniško ime Laporje (oziroma Laperje), Laporj, Laporjam, Laporjah namesto Laporjane, Laporjan, Laporjanьm, Laporjanьh nam kaže menda neka vasica pri Turjaku. Ime ima pač od tod, ker stoji na laporastih tleh(?)

Na tretjem mestu je navedel pisatelj nekaj krajnih imen, posnetih po vodovju. V tem oddelku omenjene Poreče (Pörttschach) pa niso jasno in točno raztolmačene. Gosp. Lessiak namreč pravi: Pörttschach bedeutet geradezu „Flußgegend“ oder „Flußansiedlung“. Das Wort setzt sich zusammen aus „po“ = an, längs, und einer Ableitung (?!) von „reka“ = Fluß. Diese Bildung ist ungemein häufig. In Kärnten selbst gibt es noch zwei Orte dieses Namens: am Ulrichsberg und an der Gail; ebenso weisen Obersteier und Krain Beispiele hiefür auf. In Böhmen kehrt derselbe Name in etwas veränderter Form (Pořitsch) mehr als zwanzigmal wieder. — Tukaj je g. pisatelj pomešal dve docela različni tvorbi. Poreče (Pörttschach) namreč ne pomeni toliko kot kraj ob reki (die Flußgegend), tudi ni beseda sestavljena iz „po“ in neke izvedenke iz „reka“. — Stvar je marveč takale: Poreče je stanovniško ime, s sufiksom -jan izvedeno iz sintaktične zveze по рѣцѣ (oziroma iz prepozicijskega zira „po reki“). Porečani (Порѣчане) so naseljenci po reki, t. j. ob reki (längs des Flusses), torej „die Flußansiedler (accolae fluvii), Flußanwohner“, pa ne „die Flußansiedlung“, to je namreč množina (plural): Porečane (Poreče), Porečan (Poreč), Porečanьm (Porečam), (pri) v Porečanьh (Porečah), in prav iz tega množinskega lokala „Porečah“ je nemška oblika Pörttschach. Res je, da dobimo iz Reka (Fiume) na isti način „Rečan“ (ozirom Rečanin, der Fiumaner), toda pri našem imenu po mojem mnenju ne moremo reči, da je sestavljeno iz „po“ (an, längs) in neke izvedenke iz „reka“, t. j. rečan, ker si izvedenke „rečan“ ne smemo tukaj misliti, da je nastala samostojno pred sestavo in se potem šele sestavila s predlogom „po“,

kajti na ta način bi bila pač sestava brez pomena, ker brez pravega vzroka; saj če je že „rečan“ naseljenec ob reki, kaj naj potem predlog „po“ še izraža? — Popotnik ni sestavljenka iz prostega „potnik“ in predloga „po“, ampak je izvedenka iz sintaktične zveze „po poti“, kakor je potnik izvedenka iz prostega samostalnika „pot“, oboje seveda preko pridevnika, tvorjenega s sufiksom ѣнъ. — Če je prebivalec na gori gorec ali gorjan ali gornik, zagorec ni morda kak poznejši ali slabejši gorec ali gorjan, ampak zagorci in zagorjani so nastanjenci „za goro“, to se pravi: Zagorec ni sestavljenka iz „gorec“ in predloga „za“, ampak izvedenka iz prepozicijskega izraza „za goro“, kakor n. pr. „predmoščan“ iz prepozicijske zveze „pred mostom“ i. t. d. — Dalje treba vedeti, da naddvajsetkratni Pořitsch na Češkem ni prav isto ime v nekoliko izpremenjeni obliki, ampak da je popolnoma druga tvorba, četudi izvedena iz iste sintaktične zveze „po řece“, in če si mislimo stvar na široko, združena z istim pomenom; če pa hočemo tenko razločevati, se pa ne smemo tako netočno izraziti in reči „z istim pomenom“, kajti dočim smo v obliki „Poreče“ videli stanovniško ime v pluralu, imamo tu v obliki „pořiči“ = „místo které po řece leží“ čisto jasen singular, popolnoma enak slovenskemu izrazu „porečje“ (Flußgebiet, Uferland). Ta singularni samostalnik je iz zgoraj navedene sintaktične zveze „po reki“ izveden s sufiksom „-ije“ prav tako kakor „Posavje, Podravje, Pokolpje“ iz „po (ob) Savi, po (ob) Dravi, po (ob) Kolpi“ (die Gegend oder das Gebiet an der Save, an der Drau, an der Kulpa). Primeri „meziřiči“ (Meseritsch) = medrečje (die Gegend zwischen zwei Flüssen). Zanimivo je pri tem razločevanju singularnega pokrajinskega in pluralnega stanovniškega imena to, da pred sufiksom -ije v slovenščini navadno nimamo glasoslovnih izprememb, torej kakor „cvetje, grobje“ (ne: cveče, groblje) tako tudi „Posavje, Podravje, Pokolpje“ (ne: Posavlje, Podravlje, Pokolplje), pred sufiksom -jan pa se pojavljajo pred jotom navadne glasoslovne izpreminjave, torej imamo Savlje iz Savljane, t. j. stanovniki ob Savi ali na Posavju (vas med Klečami in Ježico), Podravlje iz Podravljane, t. j. nastanjenci ob Dravi ali na Podravju. Dve vasi imamo tega imena na Koroškem (nem. Förderlach iz slov. lokala Podravljah, iz prvotnega Podravljanъh), eno v občini Loga ves, a drugo v občini Vernberg. — Analogno bi se torej stanovniško ime za nastanjence v Pokolplju moralo glasiti Pokolplje iz Pokolpljane. — Podobna netočnost kakor pri zamenjavi stanovniškega imena „Poreče“ (Porečane Pörschach) s pokrajinskim imenom

„Porečje“ (Porečije, das Flußgebiet) se nahaja v naslednjem odstavku, ki govori o krajnih imenih, posnetih po legi in po obliki tal (po terénu). Tu pravi pisatelj: „Görtschach, Göriach, Goritschach; sämtlich Ableitungen von slow. gora = Berg.“ — Tu imamo zopet tri množinska stanovniška imena, tvorjena s priponko -jan, a le eno je kar naravnost iz „gora“, drugi dve pa iz deminutiva „gorica“. Iz Gora naravnost imamo Gorje, t. j. Gorjane, Gorjan, Gorjanom, Gorjanoh (Gorjah in iz tega lokala nemški Görjach), a iz deminutiva „gorica“ imamo pri različnem naglasu tudi različne izvedenke. Gorica nam daje Goriče ali Goričane (lokal Goričah, nem. Goritschach), góřca pa Góřčane ali Góřče (lokal Góřčah, nem. Görtschach). Netočna se mi tudi vidi pisateljeva razlaga: „Gleichbedeutend mit Ebenfeld ist Raunach, Raun; denn slow. raven heißt eben“, kajti v slovenščini je Ravne (v, na Rávnih, Ravnéh, Rávnah) vedno le samostalnik „raven, ravni f. (tudi raván, ravni, f. die Ebene). Ebenfeld bi bilo Ravno polje, t. j. determinacija s pridevnikom izvedena. —

Zanimive pa so sinkretistične oblike, n. pr. Greilitz iz slov. Skrilce (skril, Schiefer), pri katerem so smatrali začetni S za nemški predlog Z' (= zu), Raiach iz slov. Sreje, lokal v Srejah, a iz tega lokala so napravili Nemci najprej Zrejach ter ga potem razkrojili v Z' Rejach. — To opazujemo pri Srejah v občini Loga ves in v občini Vernberg (nem. Raiach); Sreje v občini Sv. Jakob so tudi v nemščini še Srajach in one v občini Škocijan še Srejach. Srejane so nastanjenci v Sredi ali v Srednji vasi (Srejanoh = Srejah). Nekaj podobnega se je izvršilo v koroški slovenščini pri imenu Koviče (Lukowitz) v občini Vrhnja Vesca (Oberdörfl) v Celovškem okraju. Iz imena Lukovik ali Lukovica (Lauchfeld, porina) dobimo po znanem potu Lukoviče; ta trdi „l“ v začetku pa koroščina, sploh visoka gorenjščina izpreminja v „v“, n. pr. Vučež (nam. Lukež), Vasja ves (namesto Lasja ves, primeri nemško „Lassendorf“), in tako je iz Lukoviče menda nastalo „Vvkoviče“ ter, če odstranimo na začetku tisti „v“, samo Koviče. —

Zanimiva je dalje tudi opomba, da Korošci namesto Maria Wörth ali Pörschach izgovarjajo kar Marja Wirt in Pirtschach. To posebnost tamošnjega narečja, da namreč prehaja zaprti „e“ in tudi „o“ pred rom v „i“, nam je pojasnil pisatelj še na drugih vzgledih, n. pr. Kirz'n, Irl, Hirwast, schpirm namesto: Kerze, Erle, Herbst, sperren. Ti vzgledi se dajo še pomnožiti. Pri nas imenujejo n. pr. obrobek ali pasec pri srajčnega rokava zapestju, t. j. tisti trak, s

katerim je rob rokavov obšit, „pirkeljc“ (t. j. das Börtl); Vird pri Vrhniki je menda ravno tako Werd (poluotok) kakor v imenu Rudolfswert (Rudolfovo polostrov, t. j. Novo mesto na treh straneh obdano od Krke). Pravilna je pisateljeva opomba, da je krajno ime Jezerce (nem. Jesérz) izvedenka iz sloven. „jezero“ = See; aber man ginge fehl, wollte man es mit „Seedorf“ wiedergeben. Napačno je pa tole nadaljevanje: „In seiner ursprünglichen(?) Nominativform Jezerčani bedeutet der Name zwar „See-Leute“, aber nicht im allgemeinen Sinne „Seeanwohner“, sondern in dem besonderen „Vom See gekommene Ansiedler“. Moti se g. pisatelj, če misli, da je oblika „Jezerčani“ prvotna, pa da se je šele iz te oblike izcimila oblika „Jezerci“ ali Jezerce. Ravno nasprotno je res: iz jezerca izvajamo s priponko -jan, jezerčan kakor dobimo n. pr. iz Dunajec (Viennensis), Zagrebec (Zagrabiensis) drugotne oblike Dunajčan, Zagrebčan. Ljubljanec in Ljubljanka sta starejši obliki nego Ljubljančan in Ljubljančanka. Naravnost iz „jezero“ dobimo s sufiksom -jan le „jezerjan“, kakor iz „gora“ najprej le „gorjan“, a iz tega tudi „gorjanec“.

Dalje našteva razpravljatelj ona redka krajna imena, ki se naslanjajo na živalska. Da je Krotna vas (Krotendorf) analogna z Žabjo vasjo (Froschdorf) je sicer nekoliko verjetno, prav dognano pa vendar ne. Primeri Krotendorf v Grebinjski občini (slov. Mrkovje). Bärendorf ne morem prav verjeti, da ima svoje ime po medvedih, kakor n. pr. Bärenheim (Medvedjek), Bärenberg (Medvešček) ali Bärenthal (Medvedje); verjetneje se mi vidi, da je ime posneto po osebni imenu „Bero“, torej (das Dorf des Bero), dasi seveda to osebno ime prvotno ni nič drugega kakor Bär. Primeri osebni imeni Vuk in Wolf. — Goro in dol moramo pač razločevati od vasi in naselbine, medvedje bivajo v brlogih po gorah in goščavnih dolih, mož Bero ali Vuk (Wolf) si pa zgradita naselbo (selo, vas). —

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

Rado Murnik: Matajev Matija. Vesela novela. Knezova knjižnica. XVI. zvezek. Izdala Matica Slovenska 1909. — Čudni res smo mi Slovenci s svojim veseljem. Da, niti v življenju menda ne poznamo tistega lahkega, svetlega, prešernega veselja, ki je v tako obilni meri dano drugim narodom. In kaj šele v umetnosti, v umetni besedi, vezani ali nevezani. Le pomislimo na našo narodno pesem, starejšo seveda, ki diha še naše pravo narodno življenje. Kako blizu smeha stanuje v njej jok, kako rad se v njej preobrne veseli začetek v mehko, otožno koprnjenje in prikrito žalost. Pod smehom trepetajo solze, kakor so dejali o Gogoljevem humorju. V novejši naši veseli pesmi, v poskočnici, posneti bolj ali manj po obliki kakor po vsebini po tujkah, je seveda veselo, ali to veselje je površno in se rado zvrže v surovo neslanost in suho plitvost. Glavni znak te vrste proizvodov je sploh pomanjkanje izvirnosti in umetniškega poleta; mnogo plev, malo zrnja. In če merimo z istim merilom naše veselo ali humoristično slovstvo, bomo morali na svojo veliko žalost priznati, da nam je kvečjemu satirična ironija uspela v nekaterih slučajih. Humorja samega na sebi je malo v naših veselih povestih in novelah, da ne govorim o manjšem drobižu. Murnik je eden izmed najboljših humoristov, pravimo. Seveda, ker boljših ne zmoremo. In vendar znači Murnikovo ustvarjanje vse, kar sem prej povedal o naši mlajši veseli pesmi: prav tista zunanost, pomanjkanje notranje toplote in pravega umetniškega poleta, ki iz jedra razvija in od znotraj ustvarja, ne pa plete in veže, kar se samo izlepa skupaj znajde ali kar treba s šibo spraviti h kambi. O izvirnosti misli, samonikli duhovitosti in dovtipnosti, o soli torej niti ne govorim. Ti nedostatki in take posebnosti Murnikove umetnosti pa so morale priti do določnejše veljave ravno v daljšem delu, kjer ne zadostuje samo tehniška izurjenost, katere si je nabral v teku svojega dolgega pisateljevanja v dovoljni meri, ampak treba tudi izdatnejše umetniške sile. Seveda ni naš spis brez prikupljivih in celo sijajnih točk in odlomkov; toda take vrline ne morejo nadomestiti nedostatka, ki tiči v izrabi snovi, razdelitvi gradiva in zgradbi celote. Rekel bi, da je Murnik izurjen rezljač in spreten strugar, ki zna z mojstrsko večestjo izrezljati in opiliti manjša dela, skupine okraskov, dele večje stavbe, ali nedostaje mu sile, da bi dele zvaril v tako enotno celoto, da bi ji ne poznali — rokodelskega truda ob umetniškem opazovanju in uživanju. Ta vtisk potrjuje celo neka okolnost, ki jo sicer po pravici hvalim kot posebno vrlino Murnikovih spisov sploh, zlasti pa pričujočega, namreč nenavadna skrbnost in opiljenost jezikovnega izražanja. Junaki naše povesti ne govore samo izredno krepak, domač jezik, ampak jim služijo celo ali nove narodne besede, ali pa vsaj večinoma srečno ustvarjene in značilne. To stran Murnikovega spisa treba posebno podčrtati. — Drugače pa je z umetnostjo, s katero nam predočuje pisatelj svet in življenje svojih junakov, zlasti notranjo stran tega življenja, značaje. Glavni junak, ki je, da mimogrede povem, Krjavljev mlajši brat z Gorenjskega, je risan marsikje nedosledno; zlasti njegove umske moči, o katerih neprenehoma slišimo, da so precej pičlo zastopane, se včasih iskre bolj, kakor bi pričakovali od Telebanovca. Tudi njegova čuvstvenost ni vselej tako orisana, kakor bi se po pisateljevem načrtu spodobilo. Neprimerno slabeje v tem

oziru pa je z Andražem Hudopiskom, ki tudi oddaleč diši po dobroznanih vzorih; da jih ne doseže, to ni njegova krivda. Murnik je pač rabil nekakega „boga iz mašine“, da mu peha Telebanovca semtertja, zato je postavil na plan ta čudni — mixtum compositum. Odtod pa bo marsikaj nerazumljivega — jasno. Čemu treba n. pr. risa in hudiča, ko je vse to že tako neusmiljeno obrabljeno in naši povesti pravzaprav nič ne koristi? Pač morda v tistem zmislu, kakor sem dejal zgoraj: k najlepšim delom prištevam namreč Matijeve sanje o bodočih zlatih in Andraževe bodrilne, premeteno-preproste besede, kar se spleta v prepoetičen duet. In Matijevo romanje v Ljubljano, njegovi doživljaji itd.? Vse to smo pač v podobnih inačicah slišali že na šolskih klopeh. Vendar treba priznati, da je ta del menda še najbolj — vesel. Preprosto, malo duhovito in nič smešno pa je beračevo maščevanje, abderitsko zborovanje Telebancev in kazni za Matijevo uskoštvo. Pametno je storil umetnik, da je Matijo na koncu vtaknil pod jarem sv. Luke, četudi z najhujšo Telebanko. Tako se naposled vse srečno in povoljno izteče, za kar bo pisatelju gotovo hvaležno naše nerazvajeno čitateljstvo; da tudi za smeh, ki ga je izvabil iz razdražljivih živcev, to se razume.

Dr. Iv. Merhar.

Pregelj Ivan dr.: Romantika. Natisnila in založila „Narodna tiskarna“. 1910. 8°. 96 str. + 21. Cena 1 K 50 v.

V tej knjigi se je pesnik „Dom in Sveta“ (kjer je peval pod psevdonomim I. Mohorov) in „Koledarja Družbe sv. Mohorja“, ki je izdal neuspelo zbirko nemških prevodov iz Gregorčiča pod naslovom „Adriaklänge“, predstavil z zbirko slovenskih pesmi. Kdor bi za nenavadnim naslovom „Romantika“ iskal „sinjo cvetko“ nemške romantike, ta bi bil precej razočaran. Zbirka obsega v prvem delu lirične, v drugem pretežno epične stvari. V prvem delu pogrešamo ostro začrtano, enotno, samoraslo individualnost, drugi pa se ne odlikuje ravno po živi, sočni invenciji. Pregelj je včasih tako nesrečen, da bi se lahko kremenju smilil, drugič pa zopet „drzen, kakor orek planin“ (str. 33). Na 31. str. poje:

Rož sem rdečih si vsejal,
vinsko trto sem sadil.
Pelin rože je pregnal,
mraz vinike zamoril —

Štiri strani pozneje — o kako pestro in naglo žive naši poetje! — pa že popeva:

sejal sem temo — solnce žanjem,
sejal cestò — za polen hram.

Zadnji verz je tukaj tudi lep primer njegove košate retorike, ki dela, da so njegovi verzi mnogokje megleni in naravnost neumljivi. Tako je na str. 56. šest kitic dolga „Tožba zavržene“, kjer pevec patetično deklamira z visokega koturna, čitatelj pa se na koncu pesnitve zaman in brezupno povprašuje, kdo je pravzaprav ta „zavržena“. Na str. 54. stoje verzi:

Zlato si ti, ki zapeljan
iz raja si izbičan bil
po njem spet povelečan bil
in tak, da moreš, hočeš dan.

Ti verzi naravnost kriče po slavistični seminarski nalogi s tekstovno kritiko, paralelami, analogijami in kar je še drugih takih prijetnih stvari v instrumentariju literarne inkvizicije. Pomanjkujočo invencijo bi naj nadomeščale reminiscence iz

fabulistike starih pridigarjev in učenjaške simbolike Picinellija (similis pellicano str. 11; iungit amantes 39; maior in occasu 40), kar pa so samo literarni petrefacti brez vsake zveze za našo dobo. Tudi sicer se nahaja v tej knjigi mnogo tehniških reminiscenc: „smela pesem, — ki cele te izpel še nisem“ spominja že zaradi nenavadne rime na Gregorčiča, kjer imamo vsaj dosledni „nesem“. Na Zupančičeve „razrite blazine“ spominja uvod na str. 18, kontrapozicija v prvi tercini na str. 30. pa na istega pesnika „Kuj me življenje, kuj“. „Jaz grem na pot, na daljno pot“, je pel že pred leti nekdo v almanahu „Na novih potih“; seveda se je tukaj misel izčistila; tam je nekdo (Koderman ali Hacin) hodil po zaljubljenih potih, Pregelj pa gre „na daljno pot, tja v mesto Betlehem“ (str. 23). „Po nebu plava mesec bled“ (str. 59) že v neki znani popevki. Prevod iz Coppéja (str. 16) je pisec teh vrst čital že nekje drugje v nemškem jeziku (pri Ganghoferju ali Eufemil von Adlersfeld-Ballestrem?) in — boljši. Vse to so sicer dokazi, da si Pregelj za učitelje in vzore ni izbral ravno najslabših pesnikov in da se mu je vcepila v dušo lepota, kjer koli jo je našel. In to je tudi nekaj. Vendar za poeta še ne vse. Poet pokaže in ustvari lahko srečno in živo le to, kar je v njegovi notranjosti dozorelo in postalo doživljaj; refleksije in reminiscence so samo medle kopije. V epičnih pesnitvah je mnogo bolj srečen (prim. „Ob uri in dnevu“ 68; „Sneženo dete“ 74; — „Povest o solzah“ pa je nezmiselnost str. 77—81), samo pazi naj na tehniko verza in na jezik. Da piše „odkar pa kruha v nas več ni — živimo od solza soli (45), to je za poeta zelo nepoetično, in da piše „deklamuješ“ (41) in ne zna staviti povratnih zaimkov, to se pri slovenskem pisatelju ne da opravičiti z nobeno „poetsko svobodo“, ker ga je za to premalo — poeta. Pregelj ima dovolj čuta in zmisla za poezijo, samo svojih pesmi naj ne maši v tiskarski stroj. In dobro naj premisli, predno se bo s svojo „Novo komedijo“ skušal z Dantejem. J. A. Glonar.

Slovenski prevod „Jevgenija Onjegina“. — V zadnji številki „Zvonovi“ je napisal J. A. Glonar kritiko tega mojega prevoda. Pisana je dokaj stvarno in hvalo je treba pri nas dati kritiku, da je prevod tudi prečital in ga deloma celo primerjal z originalom (drugod se to samo po sebi razume!). Prijetno bi delovala tudi ona pogumna svežost, ki daje kritiku individualno barvo, ako bi v svojih apodiktičnih trditvah bazirala na evidentni dognanosti in ne le prebogosto tudi na osebni mnenju kritika, ki je v isti meri podvržen zmoti, kakor je bil prelagatelj. — G. Glonar mi našteva nekaj nedoslednosti in takozvanih slovničnih „nepravilnosti“. Nič ne rečem, zlasti pa ne bom metal polen za pikolovci, ker po poklicu „sam pripadam k njim“. Kvečjemu, ako zaupam gosp. kritiku, da je takih stvari v prevodu še vsaj petkrat več. Razlagajo pa se takole: Prve vrste nedoslednosti, zlasti v naglasu je pridržal prelag. zato, da je lože ohranil romanu oni značaj, ki mu je zanj v prvi vrsti šlo: konverzijsko lehkoto in neprisiljenost. Ker „Onjegin“ ni klasičistično delo, sem se izogibal vsega, kar bi dišalo po papirnosti in suhoparni slovniški pretiranosti. In ta glavni namen, menim, da se mi je tudi posrečil. Popolno doslednost v naglasu sem do izvestne meje žrtvoval tem lože, ker je naglas tudi v naši omikani konverzaciji jako nedosleden in celo v našem literarnem jeziku še nikakor ne fiksiran. Kot vzgled teh nedoslednosti pa bi bil g. Glonar izbral lahko boljše primere nego „nohtë“ (v. 322, 326) in „nóhte“ (319); zadnje mesto se namreč pri meni glasi „za nóhte“, kar je čisto pravilno, ker predlog poteza naglas nazaj. Druge nedoslednosti, zlasti pravopisne in metrične (tu naravnost napake) odklanjam od sebe na drugo adreso. Ko se je „Onjegin“ pričel staviti, mi je namreč pisal g. dr. Ilesič, da želi faktor „Kat. Tiskarne“, da bi tudi on (Matični predsednik)

čital korekturo. Skoro nato pa mi je sporočil faktor sam, da dr. Ilešič želi čitati korekturo; o kakšni svoji želji mi faktor ni pisal. Jaz sem razumel izraz „čitati korekturo“ = popravljati tiskovne pomote. Tako je imel dr. Ilešič zadnjo korekturo, v kateri pa je marsikaj izpreminjal in me tudi tuintam na kakšno stvar opozoril. Kakor sem mu za poslednje hvaležen, tako mu do prvega pravice nikakor odrekati ne morem; saj razpolaga kot predsednik Matice z vsemi uredniškimi pravicami. Zato se mu ni bilo treba skriti za faktorjev hrbet. Omeniti pa moram, da je dr. Ilešič popravljaj zelo nedosledno. Zato stojte ponekod moje oblike: lahko, ugeniti, premekniti, kuhinja (kakor v ruščini), vnesti se itd. itd., drugod pa: lahko, uganiti, premakniti, kuhinja, unesti se (pri tem tipu polno sincež!) . . . pa tudi to ne dosledno. Naravnost metrično napačno je g. predsednik popravil v. 3004—3005 v: „možje nasproti so kramljaje — se k mizi usedli se križaje“. Da je mene opozoril na moj slovniški lapsus „križoč“ — komu ne spodrsne pero! — bi bil popravil metrično pravilno: „možje nasproti kramljajoč — prisedli so, se križajoč“. Ker pa je popravljaj sam, je vrnil namesto moških rim — ženske, kar tem bolj moti, ker ima sedaj med vsemi kiticami samo ta — vlečko . . . Tretje nedoslednosti in nepravilnosti se izkažejo pri luči pogledane kakor — tiskovne napake, katerih se žal nihče ne more ogniti. Šem spadajo vsi apostrofi, ki jih ima Glonar za variacije nedoslednih oblik (ako jih ni vnesel v tekst dr. Ilešič). Izraz „del“ namesto „knjig“ (829), v katerem vidi kritik „ponesrečeno slovnično igračo“, je tudi tiskovna pomota, zanesena po stavcu iz prejšnjega verza . . . Tiskovna hiba je tudi prekratki v. 3378, kjer stoji „tako kot preje“ namesto „tako kakor popreje“. Iz te napake Glonar med drugim zaključuje, da sem dal prevod prehitro iz rok! Ko je že bil pri tiskovnih pogreških, naj bi bil še omenil, da verza 3220 sploh ni, ker je izpadel. Glasi se: „in Fljanov z indispozicijo“. Z isto pravico, kakor gori glede prekratkega verza, bi bil lahko Glonar zasledil, da je v. 3751 — predolg, ker je tiskarski škrat raztegnil „zdaj“ v „sedaj“. Verz se mora glasiti: „le da mi zdaj ni do tega“. Prve vrste nedoslednosti in nepravilnosti vzamem pogumno sam nase in se jih upam zagovarjati pred vsakim, ki je zmožen spoznati, na kaj je bilo pri prevodu „Onjegina“ najbolj gledati (gladki, tekoči razgovorni ton!), in se ne bo spotikal ob tak, tolikrat v omikani konverzaciji rabljeni germanizem, kakor je „vstanu“. O variaciji, ki mi jo Glonar predlaga: „ne more vroča nič mladost“, povem, da mi jo je nasvetoval dober prijatelj že pred tiskom, a sem jo odklonil zato, ker mora logično poudarjeni „nič“ priti pred negacijo, ki jo podkreplja. Glonar nastopa v kritiki kot rigorozen slovničar, jaz sem pri prelaganju gledal bolj na estetski vtisk. Ako pa hoče, napravim tudi na to polje ž njim majhen skok. On pravi, da sta zvezi „za scela okni“ in „bore iskalec fantomov“ (nam. borni) — nepravilni. Zakaj? Meni se zdi, da sta izraza „scela“ (izcela) in „bore“ taki nesklonljivi besedi, kakor uči o njih po Miklošiču Šuman v svoji „Slovnici“ str. 118, prim. „žal besede v ustih ni“, Prešeren. Tudi so oba izraza rabili naši dobri pisatelji, na pr. „izcela-človek“, Zupančič, Naši Zapiski, III, 148; „ti bore, bore deklè!“ Kersnik, Zbr. spisi, V, 44.

Kar se tiče točnosti prevoda, moram reči, da sem posebno pozornost obračal nanjo. Ali vsa velika dela imajo mesta, katerih zmisel se različno razlaga, saj celo sorazmerno kratki „Krst“ Prešernov ni brez njih. Tudi Puškin jih ima v „Onjeginu“. Bil sem pripravljen na to, da bo kritika zadela ob taka mesta, če se bo našel kritik, ki bo prevod primerjal z izvirnikom. Tak kritik se je sicer našel, a navedel je eno samo mesto (v. 655), in jaz sem glede na interpunkcijo končne Puškinove redakcije celó drage volje pripravljen, pritrčiti mu, vkljub temu, da je češki pre-

lagatelj Jung, čigar prevod „Onjegina“ je pesnik Machar — ki zna rusko — nazval edini ženijalni češki prevod sploh, ta verz po moje razumel. Pri tem verzu, kjer je imel torej Glonar, menim, prav, se je izrazil še oprezno, češ, da je „izvirnik malo drugačen“. Potem pa je našel hitro zaporedoma še dve, sicer ne tako dvomljivi mesti. Postal je pogumen in me na brzo roko obsodil. Pa si oglejmo dotični mesti! — Puškin razkrinkuje takozvane prijatelje, ki so kakor mačke, ki spredaj ližejo, zadaj pa praskajo. Potem preide na sorodnike in dokazuje isto, kar pravi naš pregovor: „žlahita je raztrgana plahta“. Špeciialno o poslednjih pravi doslovno: „My ih objazany laskatj, — Ljubitj, duševno uvažatj — I, po obyčajju naroda, — O Roždestvė ih navėščatj, — Ili po počėt pozdravljatj — Čtob ostaljnoe vremja goda — Ne dumali o nas oni . . . I tak, daj Bog im dolgi dni!“ Potem nadaljuje: „Za to ljubovj krasavic nėžnyh — Nadežnej družby i rodstva: — Nad neju i sred bur mjatežnyh Vy solhranjaete prava — Konečno tak. No vihor mody, - No svoenravie prirody — No mnėnja svėtskago potok . . . — A milyj pol, kak puh legok“. Jaz sem to preložil: da so sorodniki samo zato na svetu,

„ . . . da jih ljubeč negujemo,
pristrčno jih spoštujemo,
po stari narodni navadi
za Božič gre vizita jim,
al v pismih se čestita jim,
da celo leto se neradi
spominjajo na nas oni . . .
naj torej sam Bog jih živi!

Nad vsa prijateljstva, sorodstva
ljubezen cenim krasotic,
ker tudi v strasti se od vodstva
ne odpoveš, ne od pravic.
Seveda je tako. A moda
in svojeglavna njih (žensk!) priroda,
kaj svet poreče poštenjak . . .
In lepi spol je sploh lehak.“

Postavimo zraven Glonarjevo mnenje: „Verzi 2204—7 imajo v izvorniku bolj preprosto in jasen zmisel: sorodnike moramo o Božiču obiskati ali jim pismeno čestitati, da bi si ostalo dobo leta ne mislili o nas . . . (kaj, tega Puškin ne pove, uganemo pa lahko, da nič lepega.) — Verze 2213—2216 je prelagatelj krivo umel in zato preloga tukaj ne daje pravega zmisla. Puškin pravi: „Je že tako. Le moda, samolastna narava, potok svetskega javnega mnenja . . . (to troje se ne da vladati). A lepi spol je lehak kakor puh.“ Prelagatelj je namesto tega, pri Puškinu ostro poudarjenega kontrasta postavil neizrazit brezbarven, napačen ‚in‘, v verz 2214 pa vtihotapil nepotrebni ‚njih‘, ki zmisel pači in krivi.“

To je dovolj kategorično rečeno. Jaz, ki sem se tri leta neprestano bavil z „Onjeginom“, povem in priznam, da bi si ne upal nikjer tako zatrdno poudariti, da je moj prevod pravilen, kakor tukaj trdi Glonar, da je — napačen. In vkljub njegovi apodiktčnosti ostanem jaz — pri svojem. Oglejmo si malce preporna, zgoraj razprostrta mesta! Puškin misli po mojem mnenju takole: Sorodniki so zato na svetu, da jim mi za Boga ne pozabimo o Božiču voščiti vse najboljše za prihodnje leto, v katerem se potem oni (kontrast!) cel čas niti ne spomnijo na nas. S sorodniki ni torej nič, Bog ž njimi! Veliko več užitka nam nudijo lepote, ker celo v strasti obdržimo vodstvo nad njimi. Toda (in tu pride Puškinu tako priljubljena omejitev!) ženske niso vdane samo nam; poleg nas gospodarja nad njimi moda, njih (ta „njih“ pri meni zmisla ne pači, ampak bistri!) svojenravna muhasta natura in pa seveda ljudsko mnenje; vsemu temu se ženska rada poda, vse to jo lahko prekrene, ker je lehká kot puh. „In sploh“ je torej kot povzetek v slovenščini čisto

pravilen. Pač pa naj mi Glonar dovoli, da se začudim, kako je mogel ruski adverzativni „no“ prevajati z „le“!

To je torej moje mnenje glede teh mest. V podkrepilo naj mi bo dovoljeno povedati, da so to ravno tako razumeli še trije drugi odlični prelagatelji „Onjegina“. Čeh V. A. Jung prelaga gori razprta mesta: „... by zbyvající dobu roční — nas vypustili z myšlének — — ba právě; ale vichr mody — lest' vrozená jim od přírody — a strach, co tomu řekne svět — a milá plet' — tot' pírká let!“. Poljak Leo Belmont: „Aby w ich myślach reszta roku — Nie został po was ani ślad... Zapewnie tak. Lecz zmiany mody — Kobiecej duszy niepogody, — Opinii świata bystry ruch... Pleć piękna — lekka jest jak puch.“ Nemeč Bodenstein: „Damit sie sonst den ganzen Rest — Des Jahrs uns aus dem Blick verlieren... Zwar Vieles ändert die Erscheinung: — Die Launen der Natur, die Meinung — Der Modenwelt; und ist den Fraun — Denn überhaupt ins Herz zu schau.“ — Italijani pravijo: traduttori — traditori; predlagam, da se za naše kraje v tolažbo prelagateljem dostavi: popravljalci — pokvarjalci. *Dr. Ivan Prijatelj.*

„Hrvatsko Kolo.“ Naučno-književni zbornik. Knjiga V., 1909. (Izdala „Matica Hrvatska.“) Obsežna knjiga s 445 stranmi! Beletristika se v njej druží z znanostjo, znanost z umetnostjo pa spajajo „Utisci sa spljetske izložbe“, ki jih je objavil v „Kolu“ dr. F. D. Marušić.¹⁾ Za sedaj naj poročam o znanstvenih člankih, ki so zastopani v knjigi. Astronomija in slovensko-hrvatska zgodovina, filozofija in sociologija so jim predmet. O socializmu med Slovenci piše g. Albin Prepeluh v kratkem članku, ki pa ne bo dosegel svojega namena, ker je spisan presplošno; socijalno delo kot važen del narodnega dela in primeroma dobra socijalna organizacija Slovencev sta glavni točki Prepeluhove razprave. Z druge strani razsvetljuje socijalno življenje vobče naš dobri znanec, tajnik „Maticе Hrvatske“, prof. dr. Albert Bazala, pisatelj „Povjesti filozofije“, ki jo izdaja „Matica Hrvatska“, in sicer v članku „Egoizam i altruizam“. Vidi se pisatelju, da se mu je duh mnogo kretal po filozofskem polju in si je pri tem obrusil orodje — filozofski jezik. V dialogu kakor Platon nam razvija svoje misli, in taka dramatična oblika je za populariziranje baš filozofije najprimernejša; do popolne veljave prihajata pri tem govor in prigovor. Dr. Bazala ne pristaje ob trditve, da bi bil altruizem le nekako dobro „shvačen lastni interes“ (prikrit egoizem), da je altruizem časovno poznejši od egoizma in da je nekako sekundaren; egoizem in altruizem sta marveč vzporedna pojava in izvirata oba enako iz človeške prirode; življenje ni krog, ki bi mu v središču bil egoizem, ampak je elipsa, ki ima dve žarišči; ti žarišči morata biti v pravem odnošaju, ako naj bo lik lep. S tega stališča presoja dr. Bazala Nietzscheja, ki je teoretično zavrgel altruizem, a ga v konsekvencah vendar le zopet moral uvesti; zakaj njegov nadčlovek se končno vendar le smatra za sredstvo za razvoj človeškega roda. Nasprotno uničuje Tolstoj egoizem v sebi, skrbeč za drugega, a pozablja, da bi po svoji teoriji skrbel najbolje za tega „drugega“, ako bi ga učil, naj uniči samega sebe. Toda, prijatelj Bazala, zdi se mi, da tiči v tem prigovoru Tolstega teoriji ipak sofizem; svrha nam namreč more biti: očuvati celoto, a dele le v toliko, kolikor ne škodujejo celoti. Pomisli dalje, Alberte, ali naj s teboj smatramo za vzgojo vsak razvoj sil po „individualnih sposobnostih“ (str. 156.)? Kolikor se razvijajo sile iz se be, toliko ni govoriti o vzgoji. A kolikor se razvijajo sile po „posebnih prilikah“, pa imamo že opraviti s činjenicami, ki

¹⁾ To poročilo Marušičevo utegne sedaj zanimati tem bolj, ker smo imeli v Ljubljani izložbo dalmatinskih umetnikov.

morejo biti tudi altruizem ali ojačeni egoizem. Meni se zdi stvar taka: egoizem je prvotno edini element, a jako rano se mu pridruži v večji ali manjši meri altruizem; njegov nastanek je baš tako priroden, kakor je priroden egoizem — zakaj faktično živi vsak človek v družbi (ne sam) in naraven plod družbe je altruizem. Egoizem in altruizem sta baš tako prirodna, kakor sta prirodni kvaliteta in relacija. — Rad bi se pomenil sedaj še s predsednikom „Matiče Hrvatske“, dr. Kučero, ki je priobčil dve razpravi: „Najnovija iztraživanja (= raziskovanja) o Marsu“ in „Samotan putnik iz daleka svemira“ (Halleyev komet), ki se v kratkem približa naši zemlji, a ne usojam se obširneje govoriti o astronomiji. Dr. Kučera, ki pride v kratkem predavat v Ljubljano, je prvak hrvatske astronomije; ustanovil je v Zagrebu zvezdarno in jo vodi z njemu lastnim marom; njemu na čast je astronomija v prošlem letu neki na novo opaženi zvezdi dala ime „Croatia“. In s tem prehajam k zgodovini, k zgodovini hrvatski in slovenski. Prof. dr. Bučar je napisal životopis Primoža Trubarja, doslej edini obsežnejši in celotni opis Trubarjevega življenja in delovanja v slov. ali hrvatskem jeziku; dr. Bučar je uporabil tudi vse gradivo o protest. dobi, ki je izšlo lani pri Slovencih, vendar je, kakor se zdi čitalcu, ki jih je priobčil g. dr. Kidrič lani v „Naših Zapiskih“. Vsekakor je dr. Bučar eden izmed najboljših jugoslovanskih poznavateljev protestantske dobe naše prošlosti.

Stjepan Radić je napisal poročilo o „Ruski grani naših Jelačićev“. Najbrž je snov za to našel lani, ko je za avstrijsko-srbske vojne nevarnosti bival več tednov v Rusiji in tam s predavanji izkušal ruske kroge pridobiti za hrvatsko stališče v aneksijskem vprašanju. Okoli l. 1740. je prišel v Rusijo Franjo Luka Jelačić, gojenec dunajskih jezuitov, izobrazil se je za zdravnika in se kot tak udeležil treh ruskih ekspedicij na Kitajsko (Peking.) Izmed njegovih potomcev živi Mihajlo dandanes nekje tam pri Kazanju in je na glasu kot pisec dram revolucionarnega značaja („Kneževski dvor“, „Ekspropriacija“, „Spaljane ladje“), a njegov mlajši brat Evgenij, ki živi v Peterburgu, je izvrsten popularizator prirodnih znanosti, pisatelj mladinskih spisov in sodelavec pri „Pokretnem muzeju učil“. „Nadajmo se, da će barem najmlajdi Jelačić, koji je oduševljen učenik svoga brata Evgenija, pohoditi svojo staru domovinu ponajprije na njenom sveučilištu.“

Prof. dr. Dane Gruber je napisal obširno razpravo o „Nameščenju Hrvatov v novih bivališčih po selitvi“, to je, po prihodu na današnji slovanski jug. Uvažujoč vso dotično staro bizantinsko literaturo in naslanjaje se na svojo študijo „O pradomovini in selbi Hrvatov“ (v „Prosvjeti“ 1907), na Niederlejeve „Slovanske Starožitnosti“, Kosovo „Gradivo“ itd., izvaja prof. Gruber, da so Hrvati v prvem početku svojega naseljevanja zavzeli vso zemljo današnje Hrvatske, Dalmacije, Bosne, Hercegovine, Istro do Raše in zapadni del Srbije. Študija izvaja iz tega naravno posledico, da se te „naši monarhiji novo pridružene zemlje v političnem in državnopravnem pogledu zedinijo z ostalimi hrvatskimi zemljami“. To naravno pravo hrvatskega naroda podkrepljuje z zgodovinsko činjenico, da so ogrski kralji le kot kralji Hrvatske nekaj časa vršili neko vrhovno oblast nad Bosno in da so hrvatski velikaši iz Bosne (na pr. Stjepan grof Blagajski) na znanem saboru v Cetinju l. 1527., ko so Hrvati prvič izvolili Habsburgovca Ferdinandu za svojega kralja, nameravali proglasiti Ferdinandu i za bosanskega kralja, češ, da Bosna pripada k Hrvatski. Slovenski izvestitelj rad priznava vso važnost Gruberjeve zahteve, s katero končuje svojo razpravo — saj je naravna v prilikah, kakor so se faktično razvile do dandanes, a zdi se mu ipak, da je g. pisatelj svoj dokaz, kolikor se tiče

razširitve hrvatskega imena, zanesel predaleč nazaj v davnino, da je prenglo iz poznejše razširjenosti imena sklepal na prastare in bistvene razlike, tako da na pr. govori o Srbih kot „hrvatskih sorodnikov“ ali celo kot o „drugem narodu“, poznejšem priseljeniku (v Bosni). Hrvatsko ime se je primerno pozno razširilo čez Zagorje; ali so zato Zagorci hipoma postali po krvi drugi ljudje? V slovenski prošlosti bi bilo skoro obveljalo ime „kranjski jezik“ za vse Slovence — ali bi radi tega bili mi kaj drugega? (Konec prihodnjič.)

La Revue Slave, ki izhaja v Parizu, je objavila v zadnjih dveh zvezkih prošlega leta esej g. V. Kisovca „La révolution française et le royaume de l'Illyrie“. V njem razlaga g. Kisovec duševni naš razvoj do francoske dobe in se ozira pri tem bolj nego slični esaji o naši prošlosti tudi na umetnost, na glasbo in slikarstvo, dalje na domačo obrt, industrijo in rudarstvo. Toda „velika množica ljudi ni poznala tega bogastva in tega blagostanja. Meščani . . . niso bili toliko številni . . . Mesta so pri Ilircih ostala mala vsled turških vojen . . .“ Za francosko dobo riše pisatelj dobo reakcije in l. 1848., a oris najnovejših časov še pride. Esaj govori o „Ilircih“, a misli izključno na Slovence, tako da n. pr. pravi celo: „Vobče obstoji prebivalstvo tega kraljestva iz Ilircem in Srbohrvatov“. Ta terminologija je tem bolj čudna, ker je znano, da so se v prošlosti bolj nego Slovenci baš Srbi in Hrvati imenovali „Ilirci“. Sploh pa bi, kdor govori o francoski Iliriji, ne smel nikoli isto veliti tega pojma s slovenskimi deželami; zakaj Napoleonova Ilirija je obsegala slovenske in hrvatske dežele. Naj omenim tu še nekaj: Zakaj pišemo v francoskih, italijanskih spisih mi sami: Laybach, Sittich, Marbourg itd. in slovenske oblike dostavljamo kvečjemu v oklepajih? *Dr. Fr. Ilešič.*

Niederle Lubor: Slovanský svět. Zeměpisný a statistický obraz současného Slovanstva. Praha 1909. 8°. 198 str. + mapa. Nákladem J. Laichtera. Cena K 3-20.

Prvi poizkus opisati celotno stanje Slovanstva je bil Šafaříkov majhni, toda znameniti „Slovanský národopis“ l. 1842. In od tistih časov pa do naj-novejše dobe niso imeti niti Čehi niti ostali Slovani drugega dela, ki bi na strogo znanstveni podlagi podajalo jasno sliko slovanskega sveta. Šele „Enciklopedija slovanske filologije“, ki jo je začela izdajati peterburška akademija pod Jagičevim uredništvom, nam je prinesla na tem polju novo življenje. Za to zbirko, ki bo pendant Paulovemu „Grundriß der germanischen Philologie“ in Gröberjevemu za romanščino, je bilo prvotno namenjeno drugo delo, namreč prof. Florinskega Slavjanske plemja, ki pa iz vzrokov, ki jih avtor ne navaja, ni izšlo tam, ampak samostojno v Kijevu 1907. Namesto tega pa je izšlo lani delo profesorja češke univerze Lubora Niederla, in to delo je pisatelj izdal zdaj v češkem jeziku, nekoliko popolnjen in pomnoženo „s političnimi refleksijami, ki so bile v ruski izdaji že v naprej izključene“.

Nad vse težko in odgovorno delo, posebno določitev narodnostnih mej. Uradna statistika ponekod nalašč zmanjšuje število nekaterih slovanskih narodov; kuriozum občevalnega jezika pa sploh ne podaja prave slike narodnostnih razmer. Tem večja pa je zasluga avtorjeva, ker je vzlic tem velikim težavam ustvaril natančno, objektivno in ob vsej kratkosti izčrpljivo delo.

Koliko je pravzaprav slovanskih narodov, v tem si učenjaki niso edini. Niederle deli Slované v 7 glavnih vej: 1.) rusko, z močno tendenco, da se priznata v njej dva naroda: velikoruski in maloruski (ukrajinski, rusinski); 2.) poljsko, h kateri štejejo nekateri kašubsko skupino, ki je pa lahko tudi ostanek sicer izumrlih baltskih Slovanov; 3.) lužiško-srbsko, ki se loči v gornje-

dolenjelužiško narečje; 4.) češko, od katere se vedno bolj in bolj osamo-svojujejo ogrski Slovaki; 5.) slovensko, v kateri ni razdvojujočih tendenc; 6.) srbohrvaško, v kateri priznava Niederle dva naroda, srbski in hrvaški; 7.) bolgarsko, ki je enotna, le o Macedoncih je še vedno prepir, kam spada. V tej vrsti obdelava potem Niederle slovanske narode.

Slovencem je odmerjenih 9 strani. Najmanjši slovanski narod poleg lužičkih Srbov smo (okroglo $1\frac{1}{2}$ milijona nas je), in še nazadujemo! L. 1851 nas je bilo (po tabeli Živanskega) 6 10% avstr. prebivalstva, l. 1900 samo še 4·65%. Na Koroškem in Štajerskem se stalno in rapidno umikamo proti jugu. Celo na Kranjskem se le pomalem množimo. Prirastek Slovencev v Avstriji od l. 1890–1900 je znašal le 1·37%, a vse prebivalstvo v državi je naraslo za 9·4%. Prirodno se je pač pomnožilo prebivalstvo na Kranjskem samem za 8·35%, toda vsled izseljevanja se je zmanjšalo za celih 6·51%; zato ostane resničnega prirastka le 1·84%. Vzlic malemu številu, pravi N., se Slovincem ni treba bati popolnega pogina, ker imajo vsaj eno politično ozemlje (Kranjsko) v svojih rokah, če bodo le znali v ljudstvu ojačiti narodno zavest in še zvišati njegovo izobrazbo. Njih lega je za Slovane nad vse važna in brani Nemcem, da bi zvezali Adrijo in Severno morje („Vom Belt bis zur Adria“).

Analfabetov imamo Slovenci najmanj za Čehi in Nemci v Avstriji, glede splošne izobrazbe smo torej takoj na tretjem mestu.

Po uradni statistiki so imeli „gramotnih“ ljudi (t. j. takih, ki znajo čitati in pisati) v Avstriji: Čehi 93·77%, avstr. Nemci 91·81%, Slovenci 68·53%, avstr. Poljaki 47·52%, Srbi in Hrvati 24·80%, Rusini pa samo 21·87%. Za naš mali narod na vsak način zelo časten rezultat.

Strinjam se z Niederlom, ko pravi, da bo govoril o kajkavcih v sledečem poglavju, ker se sami čutijo Hrvate; dvoumno pa je, če dostavlja: „in za mejami kranjske vojvodine sploh nihče Slovencev ne priznava“ (str. 109). To bi nepoučene lahko zavedlo h krivim predstavam. Napačno navaja Niederle v poglavju „Srbi in Hrvati“ pri statističnih datih (str. 126 in 127) poleg srbohrvaških krajev dosledno tudi Gorico (pravilno bi bilo: Goriško); držal se je pri teh podatkih Vrbanica („Demografske prilike u južnih Slavena“, Rad, knj. 129), ki pa govori o Jugoslovanih sploh.

Leta 1900. je bilo po Niederlu Slovanov: Rusov ok. 94,000,000, Poljakov ok. 17,500,000, Luž. Srbov ok. 150,000, Čehov in Slovakov ok. 9,800,000, Slovencev ok. 1,500,000, Srbohrvatov ok. 8,550,000, Bolgarov ok. 5,000,000, torej vseh skupaj ok. 136,500,000. Ako računamo 1·4% letnega prirastka, bo 1910, t. j. letos, približno 156–7 milijonov Slovanov.

Kakor čujemo, izide to znamenito delo z avtorjevim dovoljenjem tudi v slovenskem prevodu v „Znanstveni knjižnici Omladine“. Opozarjamo pa prevajalca naj bo pri tako važnem delu vesten in natančen. *Dr. Vinko Zupan.*

Slovensko gledišče. Drama. — „Id marčevih se boj!“ — tako svari vedež Cezarja pred usodnim dnem. A samozavestnega in častihlepnega moža ne

odvrnejo ne grožnje, ne prošnje, ne težke sanje, ne pretilna pisma, in šel je na Kapitol; na višku nadčloveške oholosti ga zadenejo smrtni bodljaji zarotnikov: zgodovinski Cezar pade ob marčevih idah l. 44., Shakespearovega „Julija Cezarja“ pa je zadela slična usoda deset dni pred letošnjimi idami (5. marca) na našem odru. Tu je padel „veliki Cezar“. Klasična igra, najmanj pa Shakespearovo delo, se ne sme kar tako na oder spraviti, češ: Mi hočemo dati zopet enkrat klasično delo. Za tako veliko zgodovinsko dramo je treba vsega: dobrih igralcev, temeljite priprave ter pravilnega umevanja vlog in primerno bogate vnanje opreme; končno tudi resničnega zanimanja občinstva. Kjer pa ni nobenega teh pogojev, tam mora igra — pogoreti. Vrhutega pripade v „Cezarju“ tudi ensembledu velika, v 3. dej. celo ena glavnih vlog. Ker pa pri nas nimamo takih „igralcev v zboru“, zato v vseh teh ljudskih nastopih ni bilo nikake skladnosti. Mladostno okroglih obrazov igralskega naraščaja ne morejo pa nikaka lepota in mazila verjetno postarati niti povesniti; in kdo naj bi od njih zahteval še umevanje dejanja? Zato pa tudi glavni igralci niso prišli do veljave, ker njih besede in dejanja niso našla odmeva v soigralcih. Cezarja je predstavljal resno in dostojanstveno gosp. Danilo; seveda so se tudi njemu mestoma pokazale igralske slabosti, kakor je imel Cezar svoje človeške. Brut (g. Skrbinšek) nam ni ugajal, dasi mu sicer radi priznavamo nenavadne igralske zmožnosti. Vloga Brutova je intima; Brut je vše obrnjena, refleksivna oseba. Temu nasproten značaj je Kasij, ki ga je gosp. Bohuslav spričo svoje igralske rutine dokaj dobro pogodil. Antonij je bil gosp. Nučič. Če se posreči Antoniju njegov nastop na Foru, če premišljeno in učinkovito izvede posmrtni govor v proslavo ubitemu Cezarju, ta mojstrski primer psihagogije in demagoškega govora, potem si lahko laska. Nečesa sem težko pogrešal v Antonijevem govoru: tiste rezke ironije, ki jo je treba v recitaciji namigavati s premembo glasu in z govorom mimike. Kaska (g. Bukšek) je kaj hvaležna vloga za temperamentnega igralca, toda Hamlet graja tistega, „ki Termaganta prekriči“. Lepa in skrbna soproga Cezarjeva je bila gdč. Winterjeva, čednosti polna žena Brutova pa ga. Bukšekova. O ostalem pa — molčimo! — Ugodnejše poročilo lahko napišemo o tridejanski burki „Črni madež“, ki sta jo spisala G. Kadelburg in R. Presber, poslovenil pa A. K. Če pravi dunajski kritik Minor, da ta igra „ni najtemnejši madež na časti repertoarja dunajskega dvornega gledališča“, potem mi lahko s Horacijevimi besedami rečemo, da je bil večer 22. febr., ko se je ta burka prvič uprizorila, za naše gledišče „creta, non carbone notandus“ Igra nudi dovolj neprisiljene komike v situaciji in dobrih dovtipov v besedah. Dejanje samo je za naše kraje tuje; v njem se smeši plemiška ali bolje, severnonemška junkerska nadutost, ki nima zmisla za okretnost socialnega gibanja. G. Bohuslav, ki je imel to pot svoj diskretni častni večer, je žel obilo zaslužene pohvale v vlogi barona Dähnena; tudi g. Danilo kot stanovsko ponosni major Kuckrott in g. Verovšek kot dobrodušni jari komerc. svetnik Brinkmeyer sta ugajala. G. Nučič se je z dobrim okusom uživel v eksotično vlogo zamorskega advokata, ki bi netaktnega igralca lahko zavedla do pretiravanja ali celo karikiranja. Ženske vloge v tej igri so neznatne. — Druga nemška burka ali, kakor se imenuje, ljudska igra zadnje dobe (10. marca) so bili Oskar Walther in Leo Steinovi „Gospodje sinovi“. Za naše razmere je prikrojil igro Fran Kobal. Kakor v ljudskih igrah sploh, tako so tudi v tej osebe kaj ostro orisane; ker išče avtor učinkovitih nasprotij, je nekatere značaje enostavno izvedel; kar zarisal jih je. In če se dejanje, ki se vrši v dunajskem predmestju, prenese na ljubljanske Poljane, se ti kontrasti med resničnostjo

in dozdevnostjo tem bolj vsiljujejo. Na svoj stan ponosnega, naravnost bahatega velemešarja Pesjaka je igral g. Vero všek; za take vloge je kakor ustvarjen in res veselje ga je bilo gledati. Sploh je bila igra dobro uprizorjena. Zadnje tuje delo te sezone smo videli 17. marca; bili so to Roberto Braccovi „Izgubljeni (v temi)“ „Gli sperduti nel buio“, prezanimivo dramsko delo, ki ga je poslovenil dr. Alojzij Gradnik. Ta moderna italijanska drama ni zgrajena po stereotipnem vzorcu Freytagove dramske tehnike, tu nimamo tistih razvojnih stopenj, ki se smatrajo že od pamtiveka za osnovno pravilo umetniške zgradbe, ampak videli smo tri dramske slike, katerih vsaka bi utegnila sama zase biti istotako zaokrožena enodejanka, kakor tvorijo sedaj vse tri kljub vnanji omejenosti učinkovito umetniško enoto. Pravi dramski triptihon so ti „Izgubljeni“: v sredi je slika velikomestne razkošnosti in rafiniranosti, s tipoma onemoglosti moškega slabiča in lokavosti omamljive demimondke (2. dej.); na enem krilu prizor iz globin življenja v velikem primorskem mestu, beznica, kjer se shajajo elementi dvomnih vrednot; tu se pričinja tragedija dveh simpatičnih nesrečnih oseb, slepega godca Nunzia in sirote ciganke Paoline (1. dej.). Ti dve izgubljeni bitji združi slična usoda k skupnemu življenju: Paolina postane ponočna pevka, Nunzio pa njen učitelj in impresario. To ubožno bohemsko idilo nam kaže 3. dejanje. Nunzio živi že sedmo leto v slepi veri v vdanost Paoline, ki ji pričinja tako bedno, enolično življenje presedati, ko vidi povsod drugod razkošno uživanje. Stara zvodnica jo s sladkimi besedami in pisano obleko premami, da izgine od svojega rednika in se izgubi v — ulici. Tako zadene hčer ista usoda, kakršna je bila odmerjena nekdanji njeni neznani materi, dočim je umrl njen oče, vojvoda Rovigliani, v mrežah vampirske Silvije Blanchard (2. dej.). — Tu nam ni mogoče omeniti vseh posameznosti te izborne igre; nič motečega, nič prisiljenega ni opaziti v dejanju in ubranost prizorov je vseskoz dosledno izvedena; res vzor realistične drame. Priznanje zaslužijo tudi naši igralci, posebno g. Nučič kot slepi umetnik Nunzio in gđč. Winterjeva kot Paolina. G. Bohuslav v vlogi valenskega vojvoda in gđč. Kandlerjeva kot zapeljivka Silvija sta s svojo elegantno in premišljeno igro izdatno pripomogla k splošnemu uspehu. Toda kaj bi govoril o uspehu, če je bilo v parterju in v ložah skoro toliko praznin kolikor sedežev?

Dopolnila se je druga tisočica predstav Dramatičnega društva z Goldmarkovo opero „Sabska kraljica“ in tretjo tisočico je pričelo naše dramsko osebje s Ket-Špicarjevo „Miklovo Zalo“. Komu ni znana povest odličnega šolnika in pisatelja dr. Sketa? Družbi sv. Mohorja je bilo treba to knjigo že tretjič natisniti; pač redka čast za slovensko knjigo, a najboljše merilo za to, kakšna snov ugaja našim ljudskim masam. Že lani se je Špicarjeva igra uprizorila z lepim uspehom na malem odru na Jesenicah; pri nas se je stvar iz vzvišene nebrižnosti prezirala, dokler ni dramsko osebje samo poseglo po tej narodni igri in jo na Veliki ponedeljek popoldne v svoj prid uprizorilo.

Dramatizatorju ni bila pretežka naloga, že itak v povesti živahno dejanje porazdeliti v zaokrožene prizore in jih premestiti na oder. Igro je razdelil na štiri dejanja, teh vsako pa zopet na dve sliki. Že ta razdelba kaže, da v zgradbi ni iskati stroge dramske tehnike, ampak da imamo pred seboj le niz slikovitih, učinkovitih prizorov, ki jih vse preveča ljubezen do rodne grude in zavest osebne časti. V posameznem bi si seveda marsikaj drugače želeli; tako na pr. bi se dal iz Mirka napraviti bolj simpatičen značaj, kakor se nam kaže v igri, ne da bi pri tem trpeli ostali pogoji za razvoj dejanja. V prvem prizoru je še ves vdan judov-

skemu dekletu Almiri, a v drugem je že zaročenec Miklove Zale. In konec igre: ali mora biti Mirko tako kratkega spomina, da bi se po preteku sedmih let več ne zavedal, koliko gorja je provzročila baš izdajalka Almi? njemu in njegovim rojakom Rožanom? A vendar jo hoče poročiti; v tem pa se pojavi deus ex machina — Zala in njen stric stari Marko, ki sta se bila rešila iz turške sužnosti.

Kljub tem tehničnim hibam, ki smo jih tu omenili ali namignili, je dramatičacija te med našim narodom znane in priljubljene povesti uspela. Saj glavna prednost, ki jo ima pred marsikatero drugo takozvano narodno igro, tiči v tem, da je v njej lepa ideja, ki blažeče vpliva na dovzetno množico, in je odlična s tistim romantičnim sijajem, ki fantazijo preprostega gledalca veliko bolj zanima in prevzema nego zgolj krvava realitika ali sentimentalna mnogobesednost ali moralizujoča tendenčnost ali pavlihovska šegavost. Kako visoko nadkriljuje „Miklova Zala“ po svoji etični vrednosti marsikatero našo krpanščino! In še ena misel, ki smo jo čuli že od druge strani, še preden se je igra pri nas uprizorila, je našla pri tej priliki svoje potrdilo: iz „Miklove Zale“ bi se dala uglasbiti domača opera. Libreto se nudi kar sam iz pestrega dejanja; motivov, narodnih in tujih, bi našel razboren komponist v obilici. Vsaj v tem mi lahko vsak pritrdi, da nudi „Miklova Zala“ več bujnosti v dejanju in značajih kakor na pr. Lepa Vida. Samo glasbenika je treba zanjo!

Toliko o igri vobče. Zdaj pa še nekaj o igralcih, ki so izpričali svoj dobri okus s tem, da so si izbrali prav to igro. Kot prva zasluži svoje pohvalno mesto gdč. Winterjeva, Miklova Zala, ljubko slovensko dekle in vrla žena, igralka, ki se odlikuje po lahkotni, naravni igri brez vsakršnega pretiravanja in pačenja. Hvaložna vloga intrigantske Almi je bila v rokah gdč. Kandlerjeve, ki je znala svojo temperamentnost diskretno krotiti tudi v tistih slučajih, ko bi se vsakdanji ženski že davno potrgali živci potrpežljivosti. Kovarnika, žida Tresoglava, je predočeval g. Skrbinšek na tak način, da mu moremo le čestitati. Vse kaže, da tiči v njem izvrsten karakterni igralec, samo rutine in šole bo še treba. Vloga takega spletkarja, zlega duha vse igre, izdajice svojih deželjanov, takega grabeža, ki hoče vse zase imeti, naj si pridobi to blago z goljufijo ali izdajo ali krajo, vloga takega domačega Efialta, kakor je Zwitter-Tresoglav, je dobra poskušnja za napredujočo igralsko moč. Gg. Bohuslav, Nučič in Verovšek so imeli to pot krajše, a krepko skicirane vloge. Starega Serajnika je predstavljal Verovšek z odločnostjo in častitljivostjo koroškega poštenjaka; zvesti hlapec Davorin je bil Nučič, ki nam je z umerjeno in preiščeno označbo svoje vloge v zadnjem dejanju prav dobro ugajal; majhna, a markantna vloga strica Marka je pripadla Bohuslavu. Premalo skrbno je označen ljubimec Mirko; zato gre g. Bukšeku tem bolj priznanje, da je znal ohraniti v tej mestoma junaški, drugod zopet vetrnjaški vlogi nekako ravnovesje. Hudi turški paša je bil g. Danilo; kot Turku seveda mu slovenske besede niso posebno gladko tekle; še bolj lomasten je bil njegov Sulejman-aga, g. Povhe, ki pa je na dopustu v 2. dej. igral tudi veseljaka Besednika na svatovščini pri Serajnikovih. Sploh pa moramo nekaterim igralcem v zlo šteti, da so svoje vloge kaj površno naštudirali. Tudi zadnji igralski dan se ne more vse odpustiti, najmanj še v resni domači igri, ki se prvič predstavlja. — Kako je bilo pri večerni predstavi tega dne, ne vemo in nas tudi ni zanimalo. Vsekakor je čudno naključje, da se je sezona završila z Govekarjevim „Martinom Krpanom“. Zadnja krpa na kaj pisanem plašču letošnjega dramskega repertoarja.

III. umetniška razstava v paviljonu R. Jakopiča. Ni še pomladi v deželi in črni in goli so Lattermanovi kostanji, a v beli hišici za njimi so naši umetniki že pričarali s svojimi kisti pomlad na platno, jarko sonce, kipeče cvetje in zelenje. Na dan svetega Jožefa je bila dostojno otvorjena ta „Spomladanska razstava“, ki se je udeležuje 14 umetnikov: 13 slikarjev in samo 1 kipar. Ker pride daljše poročilo, zato se danes omejujem na imena: Ivan Grohar ima 7 slik, samih krajin, vrlo občutenih; Rihard Jakopič s svojimi 29 slikami stoji v središču svetle slikarske plejade: sledi mu Jama Matija z 10 nežnimi krajinami, ki so med najboljšimi na razstavi; Klemenčič Fran se javlja to pot prvič na slovenski slikarski razstavi z 12 deli, ki pričajo vseskozi o resno stremečem umetniku; dalje sta Magoliča, oče in sin, oba s tremi, potem Mysz Karel, tujec z Bleda, s šestimi stvarmi; srbska slikarica Petrović Nadežda je poslala iz Belgrada 37 svojih slik; Smrekar V. je homo novus z dvema portretoma; Šantel Henrika ima 4 figuralne stvari in njen brat Saša nastopa s 7, večinoma manjšimi deli; Vavpotič je poslal samo Idrijo v zimskem snegu; Zajec Ivan je edini kipar z 20 deli; Žmitek Peter zaključuje častno vrsto naših umetnikov s 47 deli. Lepo število je to in najboljša priča o marljivosti in bogastvu slikarjevem. — Ker se razstava meseca maja že zapre, da napravi prostor češkimi slikarjem, ki jih je povabil naš mecen Jakopič k sebi v goste, zato naj vsak pohiti na veseli spomladnji rendezvous naših umetnikov.

C. Golar.

Stegenšek Avguštin dr.: Novi oltar Marijinega vnebovzjetja v Cirkovcah. (Delo Ivana Sojča.) Z 11 slikami. Založil pisatelj. V Mariboru 1909. M. 8°. 16 str. Cena s poštnino 45 v.

Ta zanimiva brošurica obsega širšim krogom namenjeno vsebinsko analizo novega, lepega dela domačega umetnika, umetniškega kiparja Sojča v Vitanju. Tako je ta brošurica nekak početek in zasnutek umetniške analize neke umetnine, nekak uvod v opazovanje te umetnine, skromen sicer in primitiven, a vendar prva in dobra podlaga. Zato je izdaja tako bogato ilustriranega delca vsega priznanja in priporočila vredno delo. Želeli bi samo še, da bi pisatelj v bodočih enakih izdajah vsebinski analizi dodal še tehniško. S tem bi se umevanje res umetniških kvalitet kakega dela poglobilo in razširilo, knjižice pa bi si pridobile hvaležnih bralcev tudi v krogih, ki jim taki naslovi niso vabljivi, ki pa so pouka v umetniških vprašanjih potrebni in željni, ki bi bili zanj tudi hvaležni. Pisatelj je s svojimi publikacijami dokazal, da bi na tem polju kulture lahko s pridom deloval. Osebnosti mu ne manjka, treba samo še, da najde njegovo lepo delovanje v občinstvu primeren odmev. In ravno v tej stvari čaka spretnega pisatelja obsežno, popolnoma neobdelano polje. — V koscu reliefa na str. 14 bi leva roka drugega angelčka bila prav lahko skrita. Pogledi obeh očitno divergirajo, tudi je tako živahna gesta v direktnem in prekričavem nasprotju z izrazom v obličju drugega angelčka, za izraz prostora v reliefu nepotrebna in tehnično škodljiva, ker preobčutno lomi živahno povzdignjeno levo roko prvega angelčka. Prvi je z dušo in telesom izraz bitja, ki ve in se za veda, kaj se godi, drugi je pasivno občinstvo (prvemu gleda čez hrbet in je samo napol viden!), bitje, ki še ne ve in se še ne

zaveda, kaj se godi. Zato je še premlad in preveč otrok. Ideja in kompozicija bi ne trpeli prav nič, če bi umetnik njegovo ponesrečeno levo roko kratkomalo izdolbel.

Knjižico priporočamo vsem, ki se zanimajo za umetniška vprašanja in našo domačo umetnost.

J. A. Glonar.

„Regiment po cesti gre . . .“ med Nemci. Prva marčeva številka letošnjega „Kunstwarta“ prinaša v svoji glasbeni prilogi med štirimi jugoslovanskimi popevkami na prvem mestu naš „Regiment . . .“, melodijo s podloženim prevodom prve kitice z naslovom:

Das Soldatenliebchen.

(Slovenisch.)

's Regiment sein' Straßen zieht, juchei,
auch mein Bursch in Reih' und Glied, juchei,
meinen Liebsten, hei, den kennt man gut,
trägt ein' grünen, grünen Strauß am Hut, juchei!

(Zadnji dve vrsti se ponavljata kakor pri nas.)

O melodiji piše dr. R. Batka: „Unser erstes halte ich für eine Perle höchsten Ranges. In wenigen Zeilen — weleh ein lebendiges Bild! Das blühende, frische Bauernmädchen, das auf der Anhöhe steht, das Regiment auf der Straße vorbeimarschieren sieht, ihren Liebsten erkennt und vor Freude jubelt über den schönen grünen Strauß, den er am Hute trägt — wie ist das unmittelbar geschaut? Die Melodie belebt und gibt der Zeichnung Licht und Farbe. Der Marschrhythmus fixiert die Grundstimmung, die Pausen des Textes werden organisch durch jauchzende Kadenz ausgefüllt und selbst die Wiederholung des „grünen, grünen Straußes“ dient nur dazu, die Vorstellung besonders hervorzuheben. Man glaubt den Buschen nun wirklich maiengrün vor sich zu sehen. Ich halte das knappe Liedchen für ein wahres Meisterstück der Volkskunst.“ — Razen „Regimenta“ prinaša še dve hrvaški in eno „bosensko“ popevko.

† Anton Medved. In spet nam je odpeljala neizprosna Smrt iz svetišča Muz v svoje temno kraljestvo drago žrtev: dne 12. marca t. l. je umrl na svoji župniji na Turjaku Anton Medved, eden najplodovitejših in najboljših naših pesnikov v 41. letu svoje dobe. Kot dijak in bogoslovec je pridno sodeloval pri „Lj. Zvonu“ (Bistran, Dolenjec, Zdeslav), od l. 1889. ga stalno srečavamo v „Dom in Svetu“, sodeloval je kot pesniški kritik in pesnik pri „Slovenki“, pisal je za Mohorjevo družbo in drugod. Bil je globoko čuteč lirik, epik in dramatik. Najlepše bisere svoje Muze je zbral v dveh obsežnih zvezkih Poezij. Dramatska dela je objavil večinoma v Dom in Svetu: L. 1891. dramatični prizor „Savel“, tri zgodovinske žaloigre: Viljem Ostrovihar (1894), Kacijanar v dveh delih (1895, letos predelano v novi izdaji), Za pravdo in srce (1896); Na odru življenja. Drama v štirih dejanjih (1902), Na ogledih. Veseloigra v treh dejanjih (1903), Posestrimi. Igrokaz v štirih dejanjih (1905). Istočasno z Gregorčičem je prosto poslovenil svetopisemsko zgodbo „Job“ (1904). — Medved je mojster forme, ki si je ustvaril svoj pesniški jezik; njegova dela mu ohranijo častno mesto v slovenski književnosti.

Prešeren med Nemci. O svojem času pod tem naslovom v Prešernovem Albumu priobčeni spis je začel dobivati neka dopolnila. Naj dodam še eno malenkost.

V imenovanem spisu (Lj. Zv. XX, 835) so bili omenjeni Lujize Pesjakove nemški prevodi iz Prešerna, ki jih je objavila l. 1865. v Triglavu. K temu je pripomniti, da je istega leta priobčila Lujiza Pesjakova dva teh prevodov v časopisu „Slavische Blätter“, ki ga je tedaj izdajal na Dunaju Abel Lukšič, in sicer str. 226 „Der Leiermann (Orglar)“. Aus dem Slovenischen des Dr. Franz Prešern frei übersetzt von Louise Pesjak* in str. 414 „Trinklied (Napitnica)“. Gedicht von Dr. Franz Prešern übers. v. Louise Pesjak Musik von Dr. Ipavic. (S to opomnjo je popolnjen tudi zadnji odstavek na 866. strani Prešernovega Albuma.)

Ko že govorimo o prevodih, priobčenih v Lukšičevih „Slavische Blätter“, naj omenim še enega, četudi ni iz Prešerna, namreč na str. 473 „Die junge Breda“. Slovenische National-Ballade aufgeschrieben von Rodoljub Ledinski, übersetzt von Louise Pesjak*. — Omembe vreden se mi zdi ta prevod zato, ker je v njem vendar izpravljena tista bedasta pomota Grünovega prevoda (ščene, der Freier). V tem prevodu se glase dotični verzi:

Wird sie später Weißbrod dir verehren,
Soll das kleine Hündchen es verzehren. —
Und das Brod dem kleinen Hund gegeben
Endete sogleich des Thieres Leben. —

(Primeri: Zbornik Slov. Mat. IV, str. 182.)

L. Pintar.

Bleiweisov življenjepis v „Lužičanu“. V Bleiweisovem Zborniku str. XXX toži dr. Tomišek, da ni mogel rešiti vprašanja, je li Bleiweis poslal Šmolefu naročeni svoj življenjepis, ker se „Lužičan“ ne dobi niti v dvorni knjižnici na Dunaju. To me je napotilo, da sem se po nasvetu lužiškega voditelja dr. A. Muka obrnil na knjižničarja Maticе Serbske v Budišinu, g. K. A. Fiedlerja, ki mi je ljubeznivo ustregel in poslal natančen prepis Bleiweisovega življenjepisa, ki se nahaja v 3. številki Lužičana l. 1879. Podajam ga brez pripomb v slovenski prestavi. Dr. Janez Bleiweis.

Dr. Janez Bleiweis se je rodil 19. novembra 1808. v mestecu Kranju, kjer je bil njegov oče trgovec. — Ko je Janez ljudsko šolo dokončal, je vstopil l. 1819. v ljubljansko gimnazijo in tam svoje študije dovršivši je šel na Dunaj učiti se zdravilstva. Po doktoratu, ki ga je dosegel l. 1832., je ostal še dalje na Dunaju, da bi se še izučil v živinozdravništvu. L. 1838. je izdal knjigo „O konjskih boleznih“, in ta njegova prva knjiga je tako ugajala, da so jo mnogi strokovnjaki zelo hvalili. Potem se je izdala še večkrat.

Leta 1843. se je dr. Bleiweis kot profesor živinozdravništva in sodne medicine vrnil (wróci) v Ljubljano, kjer ga je tamošnja kranjska kmetijska družba izvolila za svojega tajnika in obenem za urednika svojega kmetijskega časopisa „Novice“. Te so izhajale vsak teden v slovenskem jeziku, ki se rabi na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem, Goriškem in Primorskem (Pobřeh), in so kmalu med Slovenci dobile veliko važnost, ne le ker so izhajale v slovenskem, torej Slovencem umevnem jeziku, temveč tudi zato, ker so bile pisane vedno v slovansko-narodnem duhu. Tako se je zgodilo, da so „Novice“ Slovence iz dolgega duševnega spanja vzbudile in jih pridobile za delo na polju narodnosti. Kakor se vsak pisatelj, četudi ničesar o politiki ne piše, vendar včasih briga za politične razmere svojega naroda in za to, kar utegne narodu v političnem oziru biti v prid, pri dani priliki nastopi, tako je bilo tudi z dr. Bleiweisom. On, ki je med svojimi rojaki deloval posebno za

izboljšanje kmetijstva in živinoreje, on je tudi, ko je prišel primeren čas, krepko (mócnje) deloval na političnem polju v prid Slovencem.

Za njegove narodnogospodarske zasluge mu je avstrijski cesar l. 1866. podelil Franc-Jozefov red in mnogo kmetijskih društev ga je imenovalo za svojega častnega člana, razen tega ga je imenovalo mnogo slovenskih mest in vasi za častnega občana. Ruski car Aleksander II. mu je že l. 1862. podelil za njegove zasluge na polju slovanske literature red sv. Vladimirja. In ko je dr. Bleiweis obhajal 19. nov. 1878. svoj 70letni rojstni dan, je bila to nova prilika, pri kateri so mu prišli ne le iz vseh strani slovanskega naroda mnogovrstni dokazi ljubezni, tudi iz vseh slovanskih krajev so mu poslali mnoga častilna pisma: z eno besedo, ta dan je bil tak praznik, ki ga niso slavili samo Slovenci, temveč z njimi obenem vsi drugi zvesti Slovani.

Dr. Janez Bleiweis je izdal že 35 letnikov „Novic“, večinoma pisanih „ze svojej samsnej ruku“, 27 manjših in večjih knjig. Med njimi so: bukve za kmeta, kako se ima pri kupovanju, opravljanju in reji konj obnašati; nauk murve in svilode rediti; nauk, kako se imajo konji podkovati; nauk o reji domače živine; nauk o ogledavanju klavne živine in mesa; slovanska čitanka za 3. gimnazijski razred, istotako za 4. gimn. razred. Izdal je tudi nekatere glediščne igre v slovenščini in mnogo let je dajal tiskati tudi slovenske koledarje „Pratika“, „Koledarček“ in „Velika pratika“.

Končno ne smemo pozabiti, da je dr. Bleiweis utemeljil (zažožil) novi slovenski pravopis po načelih hrvatskega, češkega in našega takozvanega analogičnega pravopisa in s tem slovenski rod z drugimi slovanskimi rodovi znatno zblížal.

Dr. A. Dolar

Slovenski napis iz XVI. stoletja? Kolega g. dr. Friderik v. Kraclitz me je opozoril na zanimivo najdbo ter mi ljubeznivo poskrbel tudi dovoljenje za objavo v slovenskem listu in par pojasnjujočih podatkov.

Na podstrešju gradu Marsbach, občina Hofkirchen, Mühlkreis blizu Pasove, se je našla stara oltarna mizica. Na njenem simzu se nahaja skupina podob z dvema napisoma. Gornji napis je sirski, napis pod podobami pa slovenski in slove po kopiji, ki jo je dobil g. dr. Kraclitz, takole: „Sakai trije so kir pritzhüio v NebeBih: Otzha, Bessedä inü suati (!) Düh inü lety trije se (!) noi (!)“. Grad Marsbach je bil svoje dni last pasovskih škofov, pozneje je prišel v privatne roke. Podobe predstavljajo po mnenju Kraclitzevega poročevalca najbrž pasovskega škofa Ulrika v. Trenbach († 1596) s sestro, njenim možem in še nekaterimi osebami; Ulrik v. Trenbach je bil dal namreč l. 1586. grad Marsbach s kapelo renovirati.

Kombinacija z Ulrikom v. Trenbach je videti verjetna. Ne gresta li morda: „suati“ in nezmiselni „noi“ na račun kopijatorja, za sedaj ne morem reči, brezdvomno pa je posnet ta slovenski prevod Janeza l. 5, 7 po protestantski slovenski bibliji, ki je bila izšla dve leti pred l. 1586. in kjer se glasi to mesto „Sakaj trye fo kir pritzhujo v' Nebefsih: Ozha, Befsedä, inu fveti Duh, inu lety trye fe (!) enu“; celo tiskovne pogrške „se“ namesto „so“ korektor napisa ni vedel popraviti — če ga ni zanesel v kopijo morda tudi kopijator.

Slovenski napis v gradu pasovskega škofa je vsekakor nenavadna prikazen, čeravno so imeli ti cerkveni knezi tudi na Slovenskem posestva in čeravno se da misliti, da ga je dal za tovariša sirskemu — ljubitelj kuriozitet.

Dr. Fr. Kidrič.

